

OM
ADSKILLIGE
G I E N S T A N D E,
SOM BIDRAGE TIL
FOLKE - FORMERELSE
OG
FOLKE-FORMINDSKELSE;
MED BEMÆRKNINGER OM
FOLKETÆLLINGER,
OG
ÆGTESKABS- FÖDE- OG DÖDE-LISTER
MEEST MED HENSYN TIL DE DANSKE STATER.
AF
CONFERENTSRAAD *CALLISEN*,
COMMANDEUR AF DANNEBROG, M. M.

ADSKILLER... GLENS T AND E

FOLKE - FORMERESSE

FOLKE-FORSINDSKELSE

FOLKETILLINGER

AGRESAAS FØDE OG BØDE-LISTER

KONFERENSRAAD O... 1848

Det er upaatvivleligt en af de behageligste Beskiæftigelser for et tænkende Væsen, at efterforske Naturens vise og uforanderlige Love, hvorved de mangfoldige Slægter og Arter af det udbredte Dyrerige, for hvis Underholdning moderligen sørges, saaledes vedligeholdes og ordnes, at de fødes, at de finde, hvad der er nødvendigt til deres dyriske Fornødenheder, at de opnaae i et kortere eller længere Tidsrum den Grad af organisk Fuldkommenhed, hvortil de mueligen kunde stige, at de ved den dem tillagde Naturdrift forplante deres Slægt, nyde Livets mere og mindre indskrænkede Glæder, og at de døe og tilbagegive deres Legemers materielle Bestanddele til Naturens Skiød for igien at bidrage til andre Naturproducters Dannelse. Dette skeer hos nogle, naar de neppe have begyndt deres Tilværelse, hos andre ved mange Slags mødende Omstændigheder, som synes at være tilfældige, men alle og over hele Jordkloden under Forsynets vise Bestyrelse til Bedste og Nytte for det Hele. Ikkun faa opnaae de yderste Grændser af den Levetid, som Skaberen synes at have bestemt for hver Slægt af det hele udstrakte Dyrerige, hvis Tal hastig vilde synke, og mange Dyr-Slægter tilintetgiøres, om ikke de Fødtes og Dødes Tal vare i en bestandig Harmonie og i et Forhold, som vi med

saa megen Grund maac beundre med Hensyn til Vedligeholdelsen af alle levende Væsener og det Heles Fuldkommenhed. Mange Dyr, saasom Fisken, Insektet og flere frembringe deres Afkom i en saa utroelig Mængde, at de i den egentligste Forstand vilde opfylde Jorden og Havet, om ikke strax fandtes Leilighed til deres Formindskelse, ved at tiene andre Dyrarter til Føde, og at berige Jorden med Bestanddele, tienlige til nye Vegetationer, saa at deres skiönt korte Tilværelse dog kunde ansees som nyttig for det Hele. Skaberens har derfor ogsaa indskrænket den hos Dyrene i Almindelighed nedlagte Naturdrift at forplante deres Slægt, hos mange til bestemte Aarstider og ikke til alle Tider som hos Mennesket. Dyrslægternes Frugtbarhed vilde dog i det Hele være indskrænket inden meget snævre Grændser, om ikke Skaberens Wiisdom havde i Almindelighed forbundet den Handling, hvorved Kiönsdriften tilfredsstilles og Dyrslægternes Afkom frembringes, med den forhöiede Opvækkelse af Livskrafterne i det hele dyriske Væsen og med den behagelige Fölelse, som i den hele dyriske Oeconomie nok ikke kan lignedes med noget bedre end den Födendes Fornemmelse, naar efter haarde og langvarige Veer de heftigste Smertes og Anstrengelser paa eengang ophöre og gaae over til en fuldkommen Roelighed. Dyrslægtens Förögelse, Formindskelse og Vedligeholdelse ledes under Skaberens og Naturens umiddelbare Bestyrelse; Dyrene handle efter Naturens evige og uforanderlige velgiörende Love ved hiin uforklarlige Naturdrift, som man i Almindelighed betegner med Kunstor- det Instinct, hvilken næsten aldeles er nægret Mennesket. Denne for dem saa velgiörende Instinct bevarer dem for saa mange Farer, saa mange Afvigelser og Ulykker, som Uorden og Umaadelig-

hed i Nydelsen af Livets Glæder udbrede over en saa stor Deel af Menneskene. Naar Dyrene, berövede deres naturlige Frihed, ere under Menneskenes Formynderskab, ledes de ikke saa meget af deres velgiörende Naturdrift, synes ogsaa i denne Indskrænkning at være mindre lykkelige, og ere flere Sygdomme underkastede, skiönt Menneskene for deres egen Fordeels Skyld anvende alt, hvad Erfaringen har lært for at kunne afværge Farer for dem, og hindre deres Afkoms hastige Formindskelse.

Mennesket derimod har Skaberen forundt en indvortes höiere intellectuél Kraft, en vidt omskuende Aand, som seer tilbage i Fortiden, nytter sine Forfædres Erfaring, beriger sig med nye Forsög og nye Erfaringer, beregne Følgerne af sine Handlinger, og arbejder og virker til Medmenneskernes Vel i Nu- og Fremtiden. Ved disse Evner især er det, at Mennesket paa hele Jordkloden sættes i Stand til at afhjælpe og raade Bod paa sine physiske og moralske Mangler og staar saa höit over alle andre Skabninger. Forsynet har sat Mennesker paa Jordkloden som höiere Væsener, bestemte til at herske med Frihed over andre Skabninger, Væsener hvis Handlinger ikke, som hos andre Dyrarter, allene bestemmes ved en blind Instinct, men ved en lysere Forstand og dybere Eftertanke. Sörgeligt nok at disse höiere Evner, endog under Religionens og Moralens Oplysning ikke kunne afværge saa mange Uordener, Udsvævelser og Misbrug af Livets Behageligheder, som saa ofte nedsætte Mennesket saa langt under andre Dyrarter. Naar andre Dyr have opnaaet deres bestemte Störrelse og Udvikling, da have Sielens Evner hos dem tillige opnaaet den Grad af Fuldkommenhed, som de ikke lettelig formaae at overstige. Men-

nesket derimod i bestandig tiltagende Kundskab, Oplysning og Erfaring, i vedholdende Stræben efter Fuldkommenhed forener Fortidens Tildragelser med Nutidens, og benytter dem til Fordeel for dem selv og Andre i Fremtiden.

Disse store Fortrin som Menneskene nyde fremfor alle andre Væsener paa Jordkloden vilde dog være mindre fremstikkende, og af ringere Virkning, hvis de ikke i selskabeligt Samfund gjensidigen bestræbte sig for at udvikle hinandens Fuldkommenhed. Allene og uden sin Lige, vilde Mennesket maaskee ikke udmærke sig meget fremfor andre Rovdyr; dets Bestræbelser vilde nok allene være indskrænkede til dets Underholdning, Sikkerhed og Forsvar. Intet Dyr i hele Skabningen trænger derfor saa höiligen til et selskabeligt Liv og til Forbindelse med sine Lige som Mennesket; det kan ikke undvære en saadan Forbindelse, naar det skal opnaae dets höiere Bestemmelse. Ved Samfundets forenede Bestræbelser kan den Kløge og Oplyste komme den mindre Kløge og Enfoldige, den Erfarne den Uerfarne, den Stärkere den Svagere til Hielp for at fremvirke det Gode, og for at opnaae større Fuldkommenhed. Naturen magede det derfor viseligen saaledes at fælles og gjensidig Trang nödte Mennesker til at forene sig i Selskaber, og at denne Trang maatte stige i et bestemt Forhold til deres Fornödenheder, og Nödvendigheden at afværge Farer for dem. Saaledes fremkom Byer og Stæder, Regenter og Love, større og mindre Riger. Uden selskabelig Overenskomst og Vedtægter, og Love og Straffe for deres Overtrædelse, uden Regiering og Övrighed vilde Mennesket nok uagtet dets höie Evner være det vildeste og ubændigste Dyr paa Jordkloden.

Store Stæder, hvor mange Mennesker ere indsluttede i et snævert Rum, foranledigede for Samfundet vigtige Fordele og trykkende Mangler; Naar paa den ene Side Evner og Anlæg iblandt Beboerne blive meer udviklede, Oplysning og Dannelse tiltage, Videnskaber, Kunster og Lærdom udbredes m. v., saa frembringe folkerige Stæder paa den anden Side saavel i physiske som moralsk Henseende skadelige Følger, som ere høist fordærvelige for Menneskeslægten. Moralske Uordener af alle Slags, ere i store Stæder mere almindelige; Luften er mindre god; skadelige Uddunstninger mangfoldige; Solens og Vindens velgiørende Indflydelse ringere; Næringsmidlerne og Vandet ikke saa godt, som Naturen ellers frembyder det, men nærmer sig mere til Fordærvelse, og ere derfor mindre velgiørende; Vellyster, Overdaadighed og Umaadelighed have deres Hovedsæde i folkerige Stæder, og alt det physiske og moralske Onde, som hviler over Menneskeslægten.

Det synes at være en naturlig Følge heraf, at i alle store og folkerige Stæder, især hvor deres Qvadrat Indhold er uforholdsmæssigt til Mængden af Menneskenes Uddunstning og andre for den dyriske Mechanismus skadelige Legemer, findes mindre Kraft og Strykke, mindre Tilfredshed og sand Lykke, skröbeligere Helbred, svagere Börn, som döe tidlig, uden at være Staten til mindste Nytte, flere Sygdomme og større Dödelighed, hvilket ogsaa den bestandige Erfaring over hele Jordkloden bevidner, naar man sammenligner dem med mindre Stæders Indbyggere og Landboerne. Det er derfor langt fra at være til Fordeel, men synes at være til Skade, for et Land, at det eier store Stæder, hvor en stor Deel af Statens Beboere samles og frembringe et Misforhold imel.

lem slige Stæders og Landets Beboere. Ethvert Land taber i Folkemængde Kraft og Styrke, jo større Forholdet af dets Indbyggere er, som opholde sig i store Stæder, til dem, som leve i mindre Byer og paa Landet. Vel formaaer menneskelig Kundskab, Kraft og Anstrengelse meget, saare meget imod de i store Stæder herskende Sygdomme og Dödelighed, men ingen Kunst kan aldeles hæve de svækkende Aarsager, som foranledige dem, da de efter Samfundets Öiemed nödvendig maae betragtes som henlagde under hvert enkelt Individis frie Villie.

Værer frugtbare, formerer Eder og fylder Jorden, er Skaberens Forskrift i Overensstemmelse med Naturens physiske og moralske evige og uforanderlige Love over hele Jordkloden; hvor der findes Cultur, hvor Menneskenes Siels- og Legemskræfter uddannes, og Arbeidsomhed findes, hvor Jorden frembringer Producter i tilstrækkelig Mængde og der gives Næringsveie til at erhverve Livets Nödvendigheder, hvor Kundskaber blomstre, selskabelige Fornöielser nydes og Usædelighed og Vellyster ei ere aldeles herskende, der formeres Folketallet, vel i en langsom dog progressiv Orden. Under modsatte Betingelser formindskes Indbyggernes Tal, saa at folkerige Stæder og Stater derved kunne synke tilbage og forvandles til Örkener. Fordærvelige Landeplager, Krige, Pest og andre ondartede dræbende Sygdomme, selv ödelæggende Naturrevolutioner, som dog i Almindelighed ere kortvarende virke derimod kun tilsyneladende og paa en kort Tid paa Folkemængden. Historien og vor egen Tidsalder, frembyde mangetalende Beviser for denne Sandhed. Naar Cultur, Næringsveie og Arbeidsomhed vedblive, saa erstattes den større Afgang hastigere end man skulde troe, det var

mueligt. Dette skeer saa meget hastigere og sikkrere naar en oplyst og blid Regiering, milde Love og Retfærd, anstændig Borgerfrihed, nöiagtig Orden i de offentlige Sagers Gang, Orden og Sparsomhed saavel i det offentlige som det huslige, og ikke aldeles fordærvede Sæder, værne om Borgersikkerhed, om Velstand og huuslig Lykke. Ogsaa Fremmede vilde da, fra mindre tillokende Egne, erstatte den tabte Folkemasse. Upaatvivlelig giver een med Bestandighed og langsomt tiltagende Folkemængde, som ikke er foranlediget ved tilfældige kortværende Omständigheder, en höi Grad af Formodning om tillige tiltagende Lykke blandt Beboerne, og Statens tiltagende Flor, dog kunde dette tænkes, og findes ogsaa, virkelig adskilt. Mange og tillige lykkelige Mennesker giöre endog en liden Stat stærk, kraftfuld og blomstrende. Det er behageligt at kunne slutte fra de danske Staters stigende Folkemængde med Undtagelse af Island, Finland, Finmarken og Nordlandene, til deres tiltagende Flor og Lykke, ligesom man ogsaa fra det betydelig forögede Antal af vore Huusdyr af forandret Godhed, kan slutte til Beboernes tiltagende Cultur og Vindskibehighed. Store Stæders Tilvæxt i Folkemængde, er derimod ofte ikkun tilsyneladende og ikke nær saa beroeliggende og fyldestgiörende, som, naar den med Bestandighed finder Sted, blandt Beboerne paa Landet og i de mindre Stæder. Det er en almindelig Erfaring, at alle store Stæder med Undtagelse af Enkelte, have flere Döde end Föde, skiönt Beboernes Antal er i et stigende Forhold. Saaledes kunde i Kiöbenhavn Krig, hvori Staten selv er indviklet, tiltagende eller afragende Handel og deraf flydende Næringsveie, en större eller mindre Udskrivning af Söefolk til Statens Tieneste, en foröget eller formindsket Guarnison, et större

eller mindre Antal af Fremmede, som opholde sig i Staden, og flere deslige tilfældige Omstændigheder, kunne for enkelte Aar og til visse Tider foranledige en ikke ubetydelig Forskiel i Hovedstadens Folkemængde.

Allerede i den ældre Historie finder man Spor af Folketællinger. I Ægypten, denne Videnskabernes Vugge, finde vi Spor deraf. Romernes Censur var en ved Lovene bestemt Handling, som hvert Lustrum skulde igientages. I den jødiske Historie synes Folketællingen vel ikke at have været meget almindelig, da Kong Davids Tælling blev anseet som en høist umoralsk Handling; dog findes baade for og efter den Tid tydelige Spor deraf. Disse Tællinger synes dog kun at være anstillede i den Hensigt at bestemme Tallet af vaabenføre Mænd til at forsvare Fædrelandet, naar det blev angrebet, eller til at erobre andre Lande, saa og at bestemme Tallet af arbejdende Hænder, naar et eller andet stort Føretagender skulde udføres, hvoraf nogles Størrelse endnu sætter Verden i Forundring. Naar et Lands productive Evner ikke vare tilstrækkelige til Beboernes Nødvendigheder, har dette vel ogsaa givet Anledning til Folketælling, for at bestemme den Indførsel af Fornødenheder, som Omstændighederne maatte udfordre. Disse Tællinger, om man ogsaa formoder dem med Nöiagsighed anstillede, viiste dog kun Folkemængdens Beskaffenhed paa en kort Tid, uden Hensyn til Aarsagerne, som kunde have bidraget til dens Forøgelse eller Formindskelse paa enkelte Steder og i enkelte Provindser, uden at drage deraf den væsentlige Nytte, at kunne bidrage til at fjerne eller dog formindske de Hindringer, som modsætte sig Folkemængdens Forøgelse. Da det kan antages

som en almindelig Grundsætning, at hvor Folkemængden med Bestandighed (og uden Medvirkning af kortvarende Omstændigheder) forøges, der eier Landet productive Evner, der findes Næringsveie, og, under Arbeidsomhedens Velsignelser, Lykke og Velstand; hvor derimod Folkemængden med Bestandighed formindskes, der herske Fattigdom og Mangel, Jordens slette Dyrkelse, Næringsveienes Formindskelse, og Landet bliver öde for Mennesker og Dyr, og gaær sin Undergang imöde.

I de nyere Tider og især i den sidste halve Deel af det henrundne Seculum, har man givet Folketællingen en mere videnskabelig Retning, og har gjort den mere velgiörende for det Almindelige. Man har forbundet den med Föde- og Döde Lister; man har nöiagtigen bemærket de Födtes Tal i og uden for Ægteskabet, man har ved Erfaringer lært at kiende Ægteskabernes höie og velgiörende Indflydelse paa et talrigt og kraftfuldt Afkom, fremfor Polygamie og Concubinar, og derved lært, at det er velgiörende for en Stat at befordre ægteskabelige Forbindelser; man har lært, at Arbeidsomhed og Maadelighed ere Hovedstötter for Folkemængden, ligesom den meget bidrager til Menneskenes Held og Lykke. Man har fremdeles været meget agtpaagivende paa de Dödes Tal i begge Kiön og i alle Aldere, paa den bestandige Kamp imellem Liver og Döden fra Födselen til Graven, paa de Sygdomme, som fra Vuggen til den höieste Alder igien bortrive Menneskeslægten, deels efter Naturens evige og uforanderlige Love deels frembragte ved tilsyneladende tilfældige Omstændigheder under Forsynets vise Bestyrelse, og deels ved alle Slags Uordener hvortil Menneskets Letsindighed og Usadelighed giver Anledning, som

upaarvivleligen kunde betydelig formindskes ved tiltagende Oplysning og paa Erfaring grundede og med Klogskab og alvorlig Strengthed overholdte medicinal Politic-Love.

Paa de Stader, hvor Föde- Döde- og Ægteskabslistor med den nödvendige Nöiagtighed og Paalidelighed holdes og tilbörli- gen ordnes, kunde Statsmanden, Menneskeforskeren, Statistikerens og Lægen, ved at sammenligne tilfældige Omstændigheder med Hensyn til Luftens herskende Constitution og Vindene, med de herskende Sygdomme, tilstedeværende Mangel og Overflödighed, Rigdom og Fattigdom, Sædelighed og Usædelighed, Maadelighed og Umaadelighed, Fornöielser og Adspredelser, Ödselhed og Forfængelighed, Arbeidsomhed og Lædighed, Krig og andre Landeplager, med den större eller mindre Dödelighed, der findes i adskillige Tidsperioder, i adskillige Stænder og Næringsveie, og derved ledes til de vigtigste Resultater; Han vil saaledes sættes i Stand til at sammenligne Virkningerne med Aarsagerne, og ved at kiende disse, opgive de Advarsler, og de medicinale Politic-Love og Anordninger, som kunde bidrage til at afværge de Farer, som true Menneskers Liv og Helbred fra Födselen til den sildigste Alder. Et Land, hvor man derfor ikke er opmærksom paa Folkemængdens vedværende Til- eller Aftagelse, og i det sidste Tilfælde ikke saa hastig som mueligt nöiagtigen undersöger Aarsagerne dertil, som mueligen kunde afværges eller heves, findes derfor i en meget tvivlagtig Stilling. Det er især Engellændere, Tydskere, Svenske og Hollændere, som synes först at have været opmærksomme derpaa, saasom Grount, Pitty, King, Korseboom, Struger, Shorr, Derham, Süsmilch, Baumann, Runeberg, Wargentini, Malthus, m. fl., og

især det svenske Videnskabers Selskab, som har gjort Verden opmærksom paa den høie beundringsværdige Orden, hvilken efter Forsynets vise Indretning hersker over hele Jordkloden ved Menneskeslægtens Födsel, Död og Forplantelse, saa at det, som i enkelte Aars Beregninger synes at bebude Uorden og Ödelæggelse, gaaer over til den fuldkomneste, skiönneste Harmonie, naar man følger et længere Tidsrum, med Hensyn til Til- og Aftagelsen af Folkemængden, hvilket derimod neppe i en kortere Periode kunde bemærkes. Paa denne vigtige og nyttige Gienstand have ogsaa adskillige danske Lærde henvendt deres Opmærksomhed.

Nöiagtige Föde-, Döde- og Ægteskabslisters og de deraf dragne Resultater have dog allerede gjort os bekiendt med visse bestemte Grundsætninger, som kunde ansees som uafvigelige Naturlove; da de i adskillige Lande, og forskiellige Himmelegne findes næsten aldeles overeensstemmende. Jeg tillader mig at anföre nogle af dem, förend jeg henvender mig til at betragte, hvorledes vore Döde-, Föde- og Ægteskabslisters i de danske Stater föres, og hvilke Forbedringer efter min individuelle Mening derved kunde varr anvendelige. Kundskab om Folkemængden i de danske Stater, grunder sig især paa den i Aaret 1769 foretagne Tælling, som med en høi Grad af Nöiagtighed og Orden efter Kongelig Befaling ved vores Oeder og Zoega er bearbejdet, som tvende Gange offentlig er bekiendtgiort *), förend den Tid synes den

*) Heintz Sammlung zur Geschichte und Staatswirthschaft Göttingen 1789. Beilage zu dem 2ten Theil der Materialien zur dänischen Statistik, Flensburg und Leipsig 1787.

offentlige Opmærksomhed ikke at have været henvendt herpaa. En anden almindelig Tælling blev foretaget i Aaret 1787, bearbejdet af Postmester, Etatsraad v. Eggers, hvoraf findes en summarisk Fortegnelse i Conferentsraad Schlegels statistiske Beskrivelse over Danmark, 2den Deels 1ste Hæfte. Af den over begge Kongeriger i 1801, med Undtagelse af Sønderjylland og Holsteen, hvor Tællingen først foretoges i 1803, som siden er bearbejdet i Rentekammerets Tabelcomtoir, er endnu intet fuldstændigt kommet for Lyset. Da Folketallet dog ikke holdes hemmeligt, og Føde- og Dödelisterne hvert Aar offentlig bekiendtgjøres, saa har vor Etatsraad Pram kunnet samle Resultaterne af alle 3 Tællinger, og skienke os en Afhandling om Befolkningen i Scandinavien fra 1769 til 1800, som for enhver Fædrelandets Ven maa være saa meget mere behagelig, da den overbeviser os om den aarlig betydeligt tiltagende Folkemængde; og Statens derved forögede Kraft og Lykke, naar man allene herfra undtager Island, Norlandene, og især Finmarken, som formedelst den jevnlig og stærk aftagende Folkemængde, synes at gaae sin visse Undergang imöde, især da den ved Climatets stigende skadelige Indvirkning og tiltagende Mangel paa Födemidler og Livets förste Nödvendigheder neppe ved nogen Omsorg vil være at afværge. De danske Stater og Sverrig henhöre nu til de Lande, hvis Befolkning i de senere Tider meest efterretteligen er oplyst; de danske Staters nemlig fra den förste Tælling i 1769, og de Svenskes fra det allerede i Aaret 1749 oprettede Tabelcomtoir ved det kongelige svenske Videnskabs Selskabs krafrige Medvirkning. I alle oplyste Lande, hvor man har været opmærksom paa Folkemængden paa hver □ Miil er denne Kundskab vel oplysende paa enkelte Districter eller Om-

egne, men for hele Staten synes Nyttens deraf at være meget problematisk. De Danske Stater høre ogsaa til de Lande hvis Flade-Indhold og $\square$ Mile især ved de ved det kongelige Videnskabers Selskab udgivne ypperlige Kort med megen Nöiagtighed er bestemt. Der findes kun faa Stater, som have mere end geometrisk Kundskab om Landets Areal i det Hele, men maaskee i ingen har man nogen Vished om, hvormange $\square$ Mile ikke alene dyrkes og dyrkbart, men ogsaa udyrket og udyrkbart Land en Stat indeholder, og hvor mange mere eller mindre virksomme og arbeidsomme Mennesker finde eller kunde finde deres Underholdning paa hver $\square$ Miil, og med hvilke Vanskeligheder de maatte have at kæmpe for at opnaae det. Herom har man ikkun Kundskab i nogle smaa enkelte Stykker overalt lige vel dyrket Land, hvis Beskaffenhed og Productive-Evner sædvanlig er saa meget forskiellig. Lande med et stort Areal og lidet Fladeindhold af dyrkbart Land kunde derfor have en ligesaa stor Folkemængde, som smaa Lande, hvor paa en overalt lige frugtbar Jordbund mange arbeidsomme og flittige Mennesker paa et lidet Fladeindhold ere sammendyngede.

Mennesket har det tilfælles med andre Dyrarter, maaskee endog med Planteriger, at Forsynet har begavet dem med en Naturdrift ved Foreningen af begge Kiön, at forplante deres Art og forbinde denne Handling med en behagelig Fölelse. Med Rette beundrer man Skaberens vise Indretning og den Orden, ved hvilken et bestemt Forhold af begge Kiön findes, som er tilstrækkeligt til Menneskeslagets Forögelse. Man kan antage det som en Grundlov, at i det Hele flere Drengene end Piger blive fødte. Grandt er den første, som har bemærket denne Sandhed, og be-

viist den, ved, paa adskillige Stæder, samlede Erfaringer. Vel er Forskiellen af fødte Dreng og Piger i mindre Summer neppe mærkelig; men i større samlede Summer bliver det en uforanderlig Lov, at imod 20 Piger fødes 21 Dreng, sielden flere eller færre, følgelig det Mideltal 5 af 100 eller 50 af 1000. Alle Nationers bekiendte Födelister stemme heri overeens. Ogsaa i de danske Stater er dette Tilfældet. I den i Flensborg og Leipzig udkomne: Beilage der Materialien zur dänischen Statistik: anførte for 7 Aar, findes omtrent det samme Resultat. Af de paa den kongelige Födselsstiftelse i 20 Aar, fra 1788 til 1807 fødte 19434, vare 10038 Dreng, 9405 Piger. Under en lige Dödelighed maae af et noget større Antal Dreng döe flere end af det mindre Antal Piger, hvilket ogsaa Erfaringen lærer.

Listerne af den i Aaret 1769 d. 15 August foretagne Tælling viser dog et betydeligt Overtal af Qvindekönnet fremfor Mandkönnet, som i et Middeltal næsten belöber sig til 9 p. c. Aarsagen hertil synes for en stor Deel at ligge deri, at denne Tælling blev foretaget i midtsommer Tiden, da en Deel af Mændene ved Handel og Söefart maatte være fraværende, og en Deel af de gevorbne Militaire ikke skal have været indbegrebne i Tællingen. Qvindernes noget længere Levetid kan vel ogsaa foröge dissers Antal. Mændenes Kald og Næringsveie udsatte dem oftere for Livsfarer, og give dem Leilighed at erhverve deres Underholdning paa andre Steder, hvorved de ere tabte for Fædrelandet. En almindelig Erfaring har beviist, at Sygdom og Dödelighed ere hyppigere, og en meget höi Alder sieldnere i store Stæder, end i de mindre og paa Landet. De store Stæders □

Indhold er sædvanlig uforholdsmæssigt til Mængden af de Mennesker, Huusdyr og andre Legemer de indeholde, da derved Kilderne til Luftens Fordærvelse og til dens Forening med allehaande skadelige Gasarter og Uddunstninger ere saa talrige, da Rigdom og Fattigdom, Umaadelighed og Mangel, hæftige Lidenskaber og Begjærligheder, Usædelighed og alle Slags Uorden langt mere er herskende i store Stæder end i de mindre, da smitsom Sygdoms Stof vanskeligere indskænkes, og dens Udbredelse forebygges m. v., saa er det en Selvfølge at slige Stæder betydeligen hindrer Folkeformerelsen, og at ofte en heel Provinds efter Naturens Orden neppe kunde erstatte det Folketab som i Residenzen, (sædvanlig den største Stad i Landet) har fundet Sted. Ethvert Land kan derfor siges at riltage destomindre i Folkemængde, jo større Forholdet er af dets Indbyggere, som opholde sig i store Stæder, til dem der boe i mindre Byer og paa Landet. Süsmilsh og Price antage efter adskillige Landes Mortalitets-Lister, hvor man har været opmærksom paa Folkemængdens Forøgelse og Formindskelse, at med Undtagelse af de Aar da Epidemier har hersket, i store Stæder döer 1 af 20, i mindre Stæder 1 af 28, og iblandt Landboerne 1 af 40-50; den samme forøgede Mortalitet af voxne Mennesker i store og folkerige Stæder finder ogsaa Sted blandt Börnene; Der findes de store Stæder i Europa hvor den halve Deel af de fødte Börn döe förend de opnaae det 3die Aar.

Ogsaa Kiöbenhavn deler skiöndt i en mindre Grad alle store Stæders Skiæbne, at flere döe end födes, og at denne, i Forhold til Rigets Störrelse meget store Stad, betydeligt hindrer Statens Folkeformerelse. Dette Tab maae da erstattes ved Tilvæxt af ind-

komne Landboere, og Fremmede for at deeltage i de talrige og tillokkende Næringsveie og Fornöielser, som her tilbydes. Dog findes i Kiöbenhavn en Deel Aar hvor de Födtes Tal overstiger de Dödes endog betydeligen. Jeg har i mine udgivne phys. med. Betragtninger over Kiöbenhavn efter de fra Politiet bekiendtgjorte Lister, samlet de i Kiöbh. i 80 Aar Döde og Födte; deraf sees at i de første 40 Aar, fra 1729 til 1768, fandtes 8 Aar hvori flere fødtes end döde, hvis Tal belöber sig sammen til 1818, derimod i de övrige 32 Aar var Tallet af de flere Döde end Födte 25560. I de følgende 4 Decennier, fra 1769 til 1808, vare 15 Aar, hvori flere fødtes end döde hvis Tal vare 7310 og i de övrige 25 Aar döde 14012 flere end der fødtes. Der geraader medicinal Væsener, Sygepleien, Börns, Fattiges- og Sygebehandling og endelig medicinal Politiet til megen Ære, at Stadens Mortalitet saa betydelig har aftaget, uagtet Engländernes Overfald i 1801 og 1807 kostede i Kiöbenhavn nogle 1000 Mennesker Livet. Den siden 1801 indførte Vaccination, hvis hældige, faste og uafbrudte Gang gör at næsten ingen udbredt Koppeepidemie kan finde Sted i de danske Stater, har vist ogsaa bidraget til Dödelighedens Forminskelse i det sidste Decennium. Der ere i Kiöbenhavn i disse 80 Aar 21344 flere döde end fødte, uagtet Stadens Folkemængde i dette Tidsrum vist har föröget sig med 30000. Dette viser tilfulde hvor upaalidelig store Städens Folkemængde ved Folketællinger, Döde- og Födelisten, bestemmes, og hvor nödvendige almindelige gjentagne Folketællinger ere, for deraf at slutte til Stadens til eller aftagende Folkemængde, og derved til Statens Kraft, Velstand og Lykke. Naar man derimod igiennemgaaer Föde- og Dödelister efter de der findes i Heines Samlingen zur Geschichte

der Staatswissenschaft, og af: Beilage zu den 2ten Theil der Materialien zur dänischen Statistik, Flensburg und Leipzig 1787, for $\frac{1}{2}$ Aarhundrede, saa finder man, med Undtagelse af Island, Nordlandene og Finmarken, vist en bestandig og betydelig Overvægt af Fødte fremfor Døde paa Landet og i de mindre Stæder. Folkemængden i enhver Stat vilde hastig tiltage om ikke meget store Byer droge en ikke ubetydelig Mængde af Landboere til sig. Upaatvivlelig har Forsynet paa den ene Side ved uforanderlige Naturlove, sørget for hele Menneskeslægtens stadige og langsomme Forøgelse, hvor ikke klimatisk Indflydelse, Mangel af Jordens productive Evner og Fødemidler, og Mangel paa Industrie og Huusflid og arbeidsomme Hænder sætte uovervindelige Hindringer derimod; hvor disse findes vil selv temporaire Landeplager, Krig, Pest, og andre smitsomme Sygdomme, Hungersnød, store Natur-Revolutioner, m. v., ikkun paa en Tid formindske Folketallet, som snart ved igjen forøgede Næringsveie vil erstattes. Paa den anden Side har Skaberen tilladt, at Menneskenes intellectuelle Evner, en klog og oplyst Regiering, vise Love, Forstand, Eftertanke og Erfaring kan bidrage saare meget, ved Hielp af sunde, kraftfulde, arbeidsomme og moralsk gode Mennesker, til at forøge ikke alene Folketallet og derved ogsaa Staternes Lykke og Beboernes Styrke og Velstand, men ogsaa under modsatte Betingelser at formindske den og derved frembringe modsatte Virkninger.

Folkeformerelsen har sin Grund i *Ægteskabet*; denne Forening har Skaberen saaledes indviklet i *Öeconomic-Planen* for Menneskeslægten, at de med Rette kunde ansees for uadskillelige. Den langsomme Udvikling af de menneskelige Evner, som ved Men-

neskeslægten nok skeer mere langsomt end ved nogen anden Dyrart, gjorde det nödvendigt, ved ægteskabelige Forbindelser at forberede for vordende Mennesker den Omsorg, for at afværge truende Farer for deres Liv, den Pleie, den Opdragelse, som kunde gjøre dem skikkede til deres Medmenneskers Nytte i et meget længere Tidsrum, end nogen anden Dyrart behöver. Ægteskabet er at ansee som en uforanderlig Naturlov, hvis Nödvendighed og Værdighed af alle Nationer endog i deres raaste Tilstand er erkendt og antaget. Denne Forening er ikke blot en selskabelig Contract en religiös Skik, en conventionel eller politisk Indretning, men den er Udtrykket af Naturens lydelige Stemme, hvis Præg tydelig röber Menneskets medfödre Evner til at have sig over alle andre Dyr, til de kunne mödtrage Aandskultur og Forädling; den er een af Menneskets væsentligste Bestemmelser, og ligesaa uundværlig for det enkelte Individ's Opdragelse, som for Menneskeslægtens fremskridende Udvikling og vedvarende Formelse.

Skaberne har gjort alt for at befordre Ægteskabet, denne Grundstötte for Menneskeslægtens Vedligeholdelse. Han har underordnet Ægteskabet som en frie Handling under Fornuftens, og ikke allene under dyrisk Instinct. Mennesket kan forudsee Fölgerne af sine Handlinger og indrette disse derefter. Ægteskabet, indgaaet med modent Overlæg, udgiör, under Agtelse og Venskab og fælles Attraae at bidrage til hinandens Lykke og Fornöielse, ikke allene den höieste Grad af menneskelig Lyksalighed, men ogsaa mange huuslige Dyder spire frem deraf, og giör Ægteskabets Baand til en Velsignelse for det menneskelige Kiön og Fædreland.

det; en öm Börneopdragelse hvorved Ægteskabets Velsignelse i saa höi en Grad forædles, Arbeidsomhed og Orden, Sædelighed og Sparsommelighed, ere en lykkelig Forenings velgiörende Frugter, og fremme saavel enkelte Familiers, som Staters Moralitet, Velstand og Styrke. Den retskafne Mand bliver først ved Kone og Börn knyttet til Staten, til Regieringen og til Fædrelandet, dets Vel, dets Fordeel bliver da hans egen, eller, som Bako udtrykker sig — den som er gift og har Börn, han har givet Statens Gidsler, han er obligat, kun han er sand Statsborger, sand Patriot.

Naar man, i de Lande som kun findes lidet befolkede og Næringsmidler og Næringsveie vare mange, kunde tænke sig at Naturdriften og Menneskenes endog overlagte Beslutning til Giftermaal kunde have sit frie Löb, vilde ægteskabelige Forbindelser vist være mere talrige, mere almindelige end de nu findes, og næsten indbefatte hele Mennesketallet af den Alder, hvor Naturens Stemme lydeligen indbyder til den Handling hvorved Menneskearten forplantes. Men dette er i Almindelighed ikke Tilfældet. Den som med modent Overlæg bestemmer sig til Giftermaal, paatager tillige den Forbindtlighed og den Pligt at underholde en Familie og opdrage sine Börn, hvilket under uvisse Udsigter afholde mange fra at indlade sig i en Forening, som de ønske, skiönt der findes mange, som under ublidte Udsigter indlade sig i Ægteskab, og dog ved Duelighed, Arbeidsomhed, Orden og Sparsomhed, ikke allene erhverve deres rigelige Udkomme, men ogsaa vel opdrage deres Börn, og derved blive i en höi Grad agtværdige.

I ethvert Land hvor Mængdens Fattigdom er stor, Prisen paa Livets første Fornødenheder er overdreven, Börneopdragelsen saavel i fysisk som moralsk Henseende forsømt, Ladhed og Uvirksomhed ikke er ualmindelig, Næringsveie neppe ere tilstrækkelige til Livets Ophold, Munterhed, Glæde og Virksomhed quæles ved ublide og sørgelige Udsigter i Fremtiden, Sædeligheden synker, og uordentlig Tilfredsstillelse af Kiønsdriften er hærskende; under disse enkelte eller samlede Omstændigheder er det en Selvfølge at Ægteskabernes Tal formindskes, og at de som findes skee i en Alder, som efter Naturens Orden er mindre beqvem til Artens Forplantelse og mindre frugtbare, at Folkemængden derved maae formindskes, eller dog ikke betydelig tiltager er en Følge heraf; De som letsindigen indlade sig i ægteskabelige Forbindelser, ofte uden Kundskab og Erfaring, henrevne af Ungdoms Lidenskab og blind Tillid til Forsynet, finde ofte deres fyrige Haab om forventet Lyksalighed skuffet; uden Evner at underholde en Familie, bliver Modløshed, Armod og Mangel, Uenighed og Bebrejdelser, ja vel og Udsvævelser, Følgerne af denne ubetænksomme Handling, og disse Ulykkelige maae da ofte overlade deres elendige Afkom til offentlig Omsorg som gaer derved en tidlig Død imøde. Slige Foreninger kunde vel forøge Ægteskabernes Tal, men kun lidet bidrage til det offentlige Vel, eller Folkemængdens Forøgelse.

Til Ægteskabernes Formindskelse kunde fremdeles bidrage den stigende *Mængde af ugifte sunde Mænd*, som hverken ere bundne ved antagne Religions-Skikke, ved politiske Nødvendigheder eller Mangel paa Evne til at erhvarve Fornødenhederne for

en Familie, som da og sædvanlig naar tiltagende Alder, og aftagende Siæls- og Legemskræfter indfinde sig, som oftest for sildig beklage deres Vildfarelse, og gaae under Savnet af den første af al menneskelig Velsignelse, huuslig Lykke, en eensom og ofte ubeklaget Død imøde, da ingen Stilling i Verden kan erstatte det sømme Venskab, den saa nøie forbundne Interesse, den Omsorg, Opmuntring og Deeltagelse, den Pleie og Tröst, som et lykkeligt Ægteskab tilbyder. Naar til disse anførte Omstændigheder endnu komme, at Menneskene ved Tvang og Love fraholdes fra at indgaae ægteskabelige Forbindelser, naar Statens Sikkerhed og Forsvar nødvendigen kræver Underholdningen af store staaende Hære, som indeholde Kiærnen af Folket i deres blomstrende Alder, hvis Kald ikke tillade huuslige Sysler og Omsorg for en Familie, saa maae dette ogsaa nødvendig hindre Folkeformerelsen, skjønt de uagte Börns Tal derved maatte forøges. Uordentlig Tilfredsstillelse af Kiönsdriften befordres ogsaa derved og især den Sygdom, som næst Kopperne har gjort den største Ödelæggelse iblandt Menneskene paa Jordkloden.

Det er ikke usædvanligt saavel i Kiöbenhavn som i de mindre Stæder og paa Lander at Mennesker i en for tidlig eller en meget ulig Alder indlade sig i ægteskabelig Forbindelse, og derved hindre den Frugtbarhed som kunde ventes efter Naturens Orden; For tidlige Ægteskaber ved en Alder eller Legemsbygning hvor Legemet ei er fuldkomment uddannet er upaatvivlelig skadelig saavel for Forældrene især af Qvindekiönnen, som derved blive skröbelige ofte igiennem deres hele Levetid, som for Börnene, som blive svage, og Dödeligheden iblandt dem større end efter

Naturens sædvanlige Gang kunde være at vente. Pigen under 20 og Ynglingen under 25 Aar, om ikke særdeles Omstændigheder maatte kræve det, handle derfor især under vores Himmelegn, som oftest ilde imod dem selv, deres Afkom, og det Offentlige at indlade sig i Ægteskab. Jeg paatvivler ikke, at en bestandig Erfaring om disse Menneskers Historie i en Række af Aar kunde følges, vilde stadfæste denne Sandhed, som jeg saa ofte paa min lange practiske Bane har havt Leilighed at bemærke. De gamle Germanier holdt det for en Skam naar Pigerne giftede sig förend 20 Aar. Ved Giftermaal saae de paa Liighed af Alder, Styrke og Störrelse; og Julius Cæsar og Tacitus finde heri, med Rette, Aarsagen til deres fortrinlige Kraft og Störrelse.

Det strider aabenbar imod Naturens Orden og Hoved-Hensigten af Ægteskabet naar *Mennesker af en meget ulige Alder indlade sig i denne Forbindelse*. Skaberen har ved ellers sunde og usvækkede Mennesker forundt Mandens Forplantelses-Evner et længere Tidsrum end Qvindens Frugtbarhed, hvilken imod det 30de Aar aldeles ophører. Naar tvende aldrende Personer af omtrent lige Alder gifte sig, saa kan paa Folkeformerelsens Side intet derimod være at indvende. Men naar en gammel Mand tager en ung Pige, eller omvendt, saa at der ere 25 til 30 eller flere Aars Forskiel imellem deres Alder, saa strider det upaatvivlelig imod Naturen og slige Foreninger maae blive enten aldeles ufrugtbare, eller Ægteskabet kan dog ikkun blive saa kortvarende, at ingen talrig Afkom mueligen deraf kan ventes. Önskeligt vilde det være at slige med Hensyn til Alderen ulige Ægteskaber i de aarlige Ægteskabslister bleve anförte og om deres Tal som jeg formoder

vilde findes betydeligt, denne Orden ved passende Anordninger kunde om ikke aldeles haves, saa dog for en Deel indskrænkes. I det mindste synes det ei at være ubilligt, at slige, mod Natu-rens Orden stridende ægteskabelige Foreninger erhvervede Bevilling dertil, og efter Vedkommendes Evne og Övrighedens Bestem- melse, maatte paalægges en Skat som kunde tjene til Udstyr, for yngre moralsk gode duelige Mennesker, som tillige vare arbeid- somme og som ønskede at inlode sig i Ægteskab.

Der er en Erfarings-Sag, at Anlæg til forskellige Sygdom- me kan have sin Grund i Forældrene og forplanres til Afkom- met. Vi bemærke derfor ikke usædvanligen, at Brystsygdomme og Tæring, Krampe og Nervesvækkelse, Kirtelsyge og engelsk Syge, Gigt og Podagra, Hemorrhoider, Kraft, Steen, venerisk Sy- ge, under alle dens forskellige Skikkelser, og andre Sygdomme hvis oprindelige Kilde er uordentlig Tilfredsstillelse af Kiönsdrif- ten kunde meddeles Börnene, endog ved Undfangelse. Hos Jö- derne er Ægteskabernes Frugtbarhed stærkere, en naturlig Følge af deres tidlige og længe vedvarende Giftermaale. Skiönt ingen Frugtbarhed og Folkeformerelse kan lignedes med den som Moses angiver, at af Jacobs Börn kom 70 til Gosen i Ægypten og efter 430 Aar udgik, 600,000 foruden Börnene. At Ægteskaber imellem Personer, som ere behæftede med slige Sygdomme ere skadelige for Folkeformerelsen og national Kraft og Styrke, er en Selvfølge; Hvilken kraftig Opmuntring til Orden og Maadelighed for Men- neskeslægten har ikke Forsynet lagt i denne Naturlov, og hvilke bittere Fölelser maae der ikke vække hos ei aldeles fordærvede Mennesker, naar deres Börn af denne Aarsag under Smerter og

Lidelser gaae en tidlig Död imöde, og som maae bebreide deres Forældre deres Tilværelse. Naturen straffer saare haardt Overtrædelsen af sine velgiörende Love. Saa velgiörende ogsaa Ægteskabernes forögede Tal maatte være for Stats-Samfundet, saa vilde det dog være at önske at *ægteskabelige Forbindelser imellem, i fysisk og moralsk Henseende usunde og svage Mennesker*, ved lægevidenskabelige Undersögelser kunde bestemmes, om de ikke aldeles kunde forhindres, dog maaskee mueligen kunde indskrænkes. Ægteskabernes Antal i Kiöbenhavn i 15 Aar, fra 1776 til 1791 belöb sig til 15120, og i de fölgende 15 Aar fra 1792 til 1806, til 14541. Fölgelig have de under Stadens betydelig forögede Folkemængde, meger aftaget. Graden af Frugtbarheden i Ægteskaberne i Kiöbenhavn kan vel efter de Födtes Tal ikke med nogen Sandsynlighed bestemmes, undtagen naar den Mængde af uægte Börn, som födes paa Födelsstiftelsen bleve fradragne, og da kunde man neppe regne 3 Börn paa hvert Ægteskab. Jeg har ikke i vores forhen anförte nöiagtige statistiske Tabeller, fundet nogen Underretning om Ægteskabernes Til-, eller Aftagelse i Statens forskellige Provindser, men i Forhold til de Födtes Tal, hvoriblandt ikke saa mange uægte Börn findes, kunde vel 4 Börn anslaaes paa hvert Ægteskab og i Norge ligesom i Sverrig endnu flere.

Det er en meget sörgelig Sandhed, som næsten uden Undtagelse finder Sted, især i alle store Stræder, at næsten en heel 3die Deel af Menneskeslægten ömkommer inden den har opnaaet det 3die Aars Ende. Dette er i en mindre Grad Tilfældet endog med de Börn som födes i Ægteskabet og ikke mangle aldeles

Forældrenes Omsorg. Det er vanskeligt om ikke umueligt at sætte Grændser derfor, skiönt man maatte kiende Aarsagerne dertil. Skaberen har nedlagt i hele Naturriget den Naturdrift, at sørge for dets Afkom, afhielpe dets Trang, og at afværge Farer for det. Mange synde imod deres Börn og forkorte disses Dage af Uvidenhed, andre af Letsindighed, andre af Ligegyldighed og atter andre af utidig Kiælenskab og overdreven Omsorg; ogsaa kunde der vel findes nogle som ere grusomme nok til at ønske hellere Börnene døde, end at leve under ublide og sørgelige Omstændigheder og Udsigter i Fremtiden. Derimod findes ogsaa mange Mödre, til hvis ömme Omsorg spæde Börn især ere betroede, som med den meest ufortrødne Opmærksomhed i den nöieste Forstand ere *Mödre* for deres Börn, hvis Liv, Helbred og tiltagende Styrke er deres södeste Belønning. Det er mærkverdigt, at jo mere Mennesket afviger fra Naturens Orden med Hensyn til Sædelighed, Arbeidsomhed og Maadelighed, jo mere den velgiörende Naturdrift at elske deres Börn, og at sørge for dem, ved Forfængelighed, Ödselhed, Lidenskaber, Umaadelighed og Udsvævelser eller ogsaa ved trykkende Mangel og Fattigdom svækkes og nedtrykkes, desto flere Sygdomme vil spæde Börn være udsatte for, jo større vil Dödeligheden være iblandt dem. (Jeg har omhandlet denne vigtige Gienstand i mine phys. med. Betragtninger over Kiøb.) Den Nöiagtighed og Orden som ved spæde Börns Opfostring bör iagttages, og Farer for Börnene afværges, kan ikke bestemmes af Staten, ikke ved medicinal og politie Love, men henhöre upaatvivleligen til Forældrenes frie Handlinger, som bör oplyses om deres Pligter og opmuntres til at opfylde dem.

Af Børn som ere avlede i lovligt Ægteskab og som opfores under Forældrenes Omsorg i ordnede Familier, døde hos os sædvanlig i det første Aar fra Fødselen $\frac{1}{4}$, til 5 Aar fra Fødselen $\frac{1}{2}$, til 15 Aar, fyldest $\frac{2}{3}$ Deel; altsaa leve af 1000 saadanne Børn efter første Aars Forløb omtrent 750, efter 5 Aar 560, og efter 15 Aar 500, hvilket ogsaa er overensstemmende med Süsmilchs og Baumanns, disse udmærkede Grandskere for Menneskeslægtenes Formerelse og Formindskelse, — Beregninger. Derimod døde efter Süsmilch af uægte, og deres Forældre forlode Børn, naar de endog toges under offentlig Tilsyn, i det første Aar omtrent den halve Deel, inden 6 Aar $\frac{3}{4}$ Deel, indtil 15 Aar $\frac{1}{2}$ Dele, saa at af 1000 slige Børn, efter 1 Aars Forløb 500, efter 6 Aar 250, og efter 15 Aar i et Middeltal 200 Børn maatte blive tilbage. Saa skrækkeligt hævner Naturen Overtrædelsen af sine hellige Løve, og Ringeagtelsen for de tvende Grundstøtter for Menneske-Samfundets Vedligeholdelse, Ægteskab og Forældrenes omme Kierlighed til deres Børn. Dog er Mortaliteten af de spæde Børn som fødes paa Kiøbenhavns Fødselsstiftelse, som nok indtager en betydelig Rang iblandt alle lignende bekjendte Indretninger i Europa ikke fuldt saa skrækkende som de Süsmilchske Tabeller angive, da efter den fra Directionen for Fødsels- og Pleie-Stiftelsen under 20 Sept. 1804 til Kongen indgivne Indberetning af 11863 Børn som i 16 Aar ere fødte paa Stiftelsen i Kiøb. og overlode til offentlig Omsorg og Pleie, til det 6te Aar, ikkun døde 1378 eller omtrent en 8 Deel, dog vare derfra afregnede de Dødfødte og strax efter Fødselen Afdøde, saavel som Aborteringer og raadne Børn som aldrig kan reddes, samt 7 og 8 Maaneders Børn, hvoraf som bekjendt de fleste døde, uagtet den meest om-

hyggelige Pleie anvendes, hvilket nok kunde udgjøre et temmelig betydeligt Antal, men gaaer dog over en hel Del af den samlede Uagte Børns Tal som födes i Kiöbenhavn er næsten åarlig tiltagende, og denne Uskik udbredes ogsaa paa Landet, i den Residens for Danmarks Konger, en Søe- og Handelsstad som har en stærk Garnison, hvor Rigets eneste Universitet findes, og mange Mennesker i deres blomstrende Alder, hvis Stilling ikke tillader dem at tænke paa ægteskabelige Forbindelser, hvor Lætsindighed, og Lyst til Fornöielse, Adspredelse og Moerskab synes at tiltage og Sædelighed og Religiøsitet derimod at aftage, hvor det store Middelmød Uorden i Kiönsdriften, Arbeidsomhed og Virksomhed ikke almindeligen udöves, iblandt hvilke sidst jeg især regner den store Mængde af Tjenere, den Menneskeklasse som maaskee af alle er den mindst agtværdige, og hvis Frestelser ere saaa talrige, og har Hovedstaden det tilfældes med alle andre store Stæder, at utillige med andre Uordener som have deres Grund i Misbrug af Kiönsdriften, ogsaa de uagte Børns Tal tiltage til Lidende, baade for Folkeformærelsen og Menneskenes Lykke. Man bliver i en höi Grad misledet, naar man slutter sig fra de fødte Børns tiltagende Mængde i Ligning med de Döde til Statens og Stædernes forögede Folkemængde, og deraf flydende forögede Kraft, Styrke og Velstand. Fem Børn fødte i uordenlige Ægteskaber ere en langt sikkrere Geynst for det Offentlige, end 20 uagte Børn overlade til offentlig stedmoderlig Omsorg. I det Qvinquennium, fra 1800 til 1805, ere i Kiöbenhavn fødte 18678 og heraf 6305 paa Födelsstiftelsen, deels det fra udsatte paa Landet, deels afgivne i Pleiestiftelsen. Sköndt af disse kan

antages at have været 250 uformuende og andre Koner, som efter Stiftelsens Indretning vel have Adgang dertil, men maae tage Börnene tilbage med sig, saa ere dog over en heel 3die Deel af alle Börn i Kiöbenhavn uagte, eller af 3 Börn findes eet som er født uden for Ægteskab. Sandelig et meget sørgeligt Resultat for Kiöbenhavns Sædelighed, naar man ikke maatte antage, at ikke allene i Omegnen af Hovedstaden men ogsaa fra de fraliggende Provindser og Naboekongeriger mange tyede til denne velgiørende Stiftelse, hvor de, under Hemmelighedens Slør, kunne overstaae Födselen under det nöiagrigste Tilsyn, og efterlade destoværre ofte deres Börn til Födsels- og Plejestiftelsens Omsorg. Det vilde dog være ubilligt imod de Ulykkelige, som uden for Ægteskabet födes paa Stiftelsen, at troe, at Alle som der aflægge Frugten af forbuden Kiærlighed skulde være saa aldeles föleslöse imod Naturens Stemme, at de med Ligegyldighed efterlode deres Börn, disse ulykkelige Væsner, til offentlig Omsorg. Dette er vel tildeels Tilfældet med vanartede Mennesker, men langt fra ikke med alle; mange taer ikke deres efterladte Börn af Sigte, men bidrage efter deres Evne troeligen til deres Pleie. Andre hvis Evner og Stilling aldeles hindre dem fra at deeltage i deres Börns Skiebne, forlade som oftest Stiftelsen med et sørgende Herte. Oftere synes de umenneskelige Fadre at fortiene den billigste Bebreidelse, og ethvert folende Menneskes Foragt, der efter at have under Ægteskabs-Löfte og under Skin Hellighedens Maske forfört en god uskyldig Pige, giver et Menneske Livet og siden skiuler sig under det Hemmelighedens Slør, som omgiver Födselsstiftelsen, uden at tænke paa at föde og opholde det. Jeg vidste sandelig ikke at nævne en Handling, som er saa skiendig i

sin Natur og saa skrækkende i sine Følger som denne. Meget ønskeligt vilde det være om Foranstaltninger kunde træffes, (uden at hæve det Skiul, som synes at burde være uadskillelig fra Födelsstiftelsen), hvorved dog slige unaturlige Fædre maatte tvinges til efter deres Stand og Vilkaar, at bidrage til deres ulykkelige Börns Pleie og Underholdning.

Det er destoværre en ligesaa sand som sørgelig Erfaring, at i alle offentlige Opfostrings-Anstalter paa alle Stæder uden Undtagelse de fleste Börn döe i den barnlige Alder inden de kunde som virksomme Borgere afbetale deres Giæld til Staten. Man har iagttaget at i Paris i Stiftelsen for Hittebörn, af et Tal af 7000 Börn, som omtrent aarlig indtoges i 10 Aar döde 6520, og at fölgelig af 14-15 Börn ikkun eet undgaaer dette aabne Svælg. Dog skal efter de senere forbedrede Indretninger Dödeligheden være noget formindsket. Uagtet al den Pragt Bygningen, det Locale, og den nöiagtige udvortes Omsorg for Reenlighed i Paris, frembyder, forholder sig dog Dödeligheden i den Kiöbenhavnske og den Pariser Födelsstiftelse, som 4 til 5. Aarsagen til uægte Börns Dödelighed er ikke vanskelig at forklare, skiönt den nöiagtigste Omsorg for dem anvendes. Uægte Börn avles som oftest især i folkerige Söe- og Handelsstæder af, ved alle Slags Udsvævelser og Uordener svækkede Fædre, af Mödre som igiennemgaaer deres Frugtsommelighed under Kummer, Angst og Selvbefredelser; Frugten af forbuden Kierlighed har allerede under Moderens Hierte uskyldigen maattet dele den Angst, Krænkelse og overdrevne Anstrængelse, som Frugtsommelige uden for Ægtestanden saa ofte ere udsatte for. Det ömme, hellige Baand, som forbin-

der Moderen med det nyfødte Barn, afbrydes kort efter Födscelen, hvilket ingen fremmed Omsorg, ingen nöiagtig Tilsyn fuldkommen kan erstatte. Det spæde, ofte svage Barn bliver snart berøver den Die, som Naturen har bestemt for det, det bliver overladt til fremmede, leiede Mödre, som ikke Kierlighed og Naturdrift, men sædvanlig Trang og Vindesygebinde til den ulykkelige Spæde. Disse Aarsager ere i Kiöbenhavn og alle andre Stæder de samme. Dog holder jeg for, at, saa vidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, Dödeligheden af uagte Börn i ingen Födels- og Pleiestiftelse i Europa er mindre end den der findes i Kiöbenhavn. Jeg har omhandlet denne vigtige Gienstand i det andet Bind af mine phys. med. Betragtninger over Kiöbh. Siden Födels- og Pleiestiftelsens Indretning, ere Födsel i Dölgemaal, Barne-mord, og Börnenes Udsettelse en næsten ukjendt Forbrydelse i Kiöb., hvilke derimod i en længere Frastand fra Hovedstaden ikke ere ualmindelige.

Hvor under en oplyst og blid Regiering, milde Love og Retfærd, anstændig Borgerfrihed, nöiagtig Orden i de offentlige Sagers Gang, og ikke aldeles fordærvede Sæder, varne om Borgersikkerhed, om Velstand og huuslig Lykke; hvor Jorden frembringer Producter, og disse ved Virksomhed og Arbeidsomhed kan foröges og forædles; hvor der findes Næringsveie til at erhverve Livets Nödvendigheder og Behageligheder; hvor Ægteskaberne formeres og hadres, og saavidt mueligt, Lösagtighed af alle Slags forhindres og straffes; hvor der af ömme Forældre sørges for spæde Börns Opfostring, og Ungdommens Siælevner og Legemlige Kræfter tilbørligen uddannes; hvor gode medicinal Politie-

love findes og med Nöiagtighed overholdes, der vil Folkemængden og med den Statens Kraft og Velstand med Bestandighed tiltage om endog fordærvelige Landeplager paa en kort Tid maatte standse den Folkemængden, som et Middel til offentlig Hæld og Lykke, kan dog antages at have en Grændse, som den ikke kan og bör overstige. Naar Jordens productive Evner i et Land ikke ere og kunne blive mere end tilstrækkelige til Beboernes Underholdning, naar Næringsveie ikke tillade flere Hænders Beskæftigelse, saa vil ingen foröget Folkemængde finde Sted, og det overstigende Tal vil söge andre Jordpletter hvor deres Virksomhed kunde frembringe deres og Familiens Underholdning. Vel findes i det hele Europa nok intet Land, som jo kunde underholde mere end det dobbelte, ja endog det tredobbelte, ja vel og det 10 dobbelte Antal af Mennesker, end de nu ere, saa at ingen Grund er eller vil blive at befrygte at noget Land vil blive overfyldt med Mennesker, men vel, at en Stat ikke indeholder nær den Mængde Mennesker den kunde og burde underholde. Det er maaskee kun Holland, som ikke allene giver et lysende Beviis paa hvad Orden, Arbeidsomhed og Tarvelighed kan udrette, som er det meest befolkede Land i Europa, men ogsaa hvis Folkemængde ikke mere kan foröges, da alle Næringsveie og Industrie-Grene efter Landets Areal, er drevet til det Höieste, og maaskee under Tidernes nærværende Gang vil aftage.

Iblandt alle Midler som bidrage til Folkeformerelsen, denne Hovedkilde af Staternes Sтыrke og Sikkerhed, Rigdom og Lykke er *Jordens tilbørlige Dyrkelse og Forbedning*, saaledes at mange Mennesker ikke som Trælle allene arbeide for Andre, men som

frie Mænd, under Arbeidsomhedens og Tarvelighedens Velsignelse, for dem selv deres Koner og Börn, ikke allene erhverve Livets Fornödenheder, men ogsaa noget til Livets Fornöielser, og deres Börns Opdragelse til arbeidsomme og kloge Mennesker. Alle andre Næringsveie og Industrie-Grene maae staae tilbage for Jordbruget. Der er ikke Stædernes forögede Folkemængde, men det ere Landboerne som udgiöre den virkelig productive Classe, og som, naar Staten har sikkeret deres Eiendom og Rettigheder, ikke allene tilbyder Fædrelandet troe og tappre Forsvarere, men ogsaa et talrigt og stærkere Afkom. Ogsaa er denne Folkeklasse, som den bör være, i alle Lande den talrigste.

Ingen Nation, undtagen maaskee Oldtidens Græker, saa langt Historien rækker, har hædret og nyttet Jordens Dyrkelse mere end Romerne, fra Friestatens første Spæde Begyndelse, til den Tid den svingede sig op til Verdens Behærsker, som den for en stor Deel skylder Agerdyrkingen. Det er behageligt i de ældre Skribenter at efterforske paa hvilket höit Trin de gamle Romere stode i Henseende til Kundskab, Kunstflid og Klogskab, ogsaa med Hensyn til Jordbrug; Den kloge Fordeling af Jorden i mindre Dele, beregnede til Jordens, ved en god Dyrkning, muelige Frembringelse til en talrig Families Underholdning, og Overskud til offentlig Brug og Statens Nytte; Deres fortreffelige Agerdyrkningslove (leges agrariæ) som med Nöiagtighed angive Dyrkningsmaaden, Jordens forskiellige Beskaffenhed, og rigtige Plöining, Valget af de beqvemteste Frösorter, Vandafledninger, Trærnes Plantning, Viin-Plantning, Biavling m. v., vise, at denne første og nyttigste af alle Videnskaber og Kundskaber, nok af ingen

anden Nation er saa videnskabelig behandlet, saa rigtig anvendt, og paa intet anden Sted har saa uimodsigeligen bidraget til Statens med Bestandighed tiltagende Flor, Styrke og Folkeformercelse, end hos Romerne. Saa længe disse vedblev at holde Jorddyrkningen i Agt og Ære, saa længe Statens første Embedsmænd og Hærførere selv beskæftigede sig med Agerdyrkningen, og ei skammede sig ved at gaae fra Consulat, Pompei og Triumph-Voggen tilbage til Ploven, og derved gave Folket et lærerigt Exempel til Efterfølgelse, saa længe enhver Eier af en slet dyrket og ureen Ager vare Censorerens Tiltale underkastede. *Si quis agrum suum passus fuerat sordescere, neumque indiligenter curabat, ac neque araverat neque purgaverat; si quis arborem sudm vineamque habuerat derelictui: non id sine poena fecit, sed erat opus censorium, censorsque ararium faciebant Pl. Hist. natural. l. 18.* Saa længe Tarvelighed og Maadelighed herskede hos Romerne, Sæderne ei vare aldeles fordærvede, saa længe de under Arbeidsomhedens Velsignelser, fandt deres Lykke i Huuslighed og den Grad af Velstand som var tilstrækkelig til en talrig Börnefloks Underholdning og som frie Mænd arbeidede for dem selv og Staten og ei for enkelte af deres Medborgere — saa befordredes Ægteskaber, Folkemængden forøgedes betydelig, Statens Kraft, Styrke og Anseelse tiltog, og den savnede aldrig en talrig Skare af romerske Borgere, af Fædre med deres Sønner, som, opflammede af sand Fædrelands Kiærlighed, mandige strede for Fødelandet, Eiendom, Koner og Børn, *pro aris et focis* og derved vare uovervindelige. Men ogsaa dette skionne Mønster paa Klogskab og Orden, som ingensteds hidtil er opnaet, saasom alt i Verden er Forandringen underkaster, skulde synke, og neppe efterlade sig andet Spor end Vishe-

den om dets Tilværelse i ældre Tider, undtagen Ruinerne; Det stolte Rom, skulde synke i sine Ruiner, Uorden og Ödselhed skulde aflöse Orden og Sparsomhed, Arbeidsomhed og almindelig Velstand skulde afløses ved Enkeltes uhyre Rigdomme og Mængdens yderlige Fattigdom. De meest velgiörende ved lang Erfaring høvede Love, skulde først undergaae enkeltes Undtagelse, hvilket i alle andre Tilfælde med Sikkerhed bebuder deres forventende fuldkomne Til sidesættelse. Gode Sæder og Maadelighed skulde forjages af Usædelighed, Vellyster, Udsvævelser og andre Laster, som man ellers forgiæves søger i Verdens Aarbøger. Censorernes Embeder som vare bestemt at vaage over Sæderne og Lovenes Efterlevelse, til hvilket det gamle Rom skyldte saa meget af sin Størhed, skulde tabe deres velgiörende Myndighed og endelig indgaae Mindre Jordflodder, som forhen ikke allene ernærede mange tusinde Familier, men ogsaa frembragte et meget betydelig Overskud, og efter Plinius *incredibilem annonæ vilitatem*, skulde kjøbes af Rige, og forvandles til latifundia, ikke mere dyrkes af Roms første Hædersmænd, og romerske Borgere, men af Slaver, end og ofte for Forbrydelser korporlig straffede Slaver, og derved Mangel og dyr Tid frembringes, og Rom gaae sin visse Undergang imøde. At under disse Omständigheder Næringsveiene maatte formindskes, Ægteskaberne blive mindre talrige, og derved den sande Kilde til Folkeformerelsen udtörres, Börne-Opdragelsen blive sletttere, deres Dödelighed stærkere, de gamle Romeres ædle Charakteristik, National-Aand, og Fadrelands-Kierlighed aldeles udsløttes, og Folkemængden ligesaa hastig aftage som den forhen tiltog, her en Selvfølge. Forgæves stræbte Augustus ved Love, udmærket Agtelse, Hæder og Fortrin, at opmuntre Mængden til at

indgaae ægteskabelige Forbindelser, forgiæves søgte den ædle Tiajan ved at opvække deres Æresfølelse at befordre Ægteskaberne, og paatog sig mange tusinde uformuende Börns Opdragelse. En Nation som er sunket saa dybt i moralsk og physisk Henseende, er nok uforbederlig. Hierarkiets herpaa følgende Jerncepter tilintetgjorde siden fuldkommen det som maatte været blevet tilbage af deres Forfædres ædle Virksomhed og Tankemaade.

Danmark som ogsaa Norge har i de senere Tider gjort meget til Landbrugets Forbedring, denne første Kilde til Velstand og Folkeformerelse. Bondefriedheden, Slavebaandets Ophævelse, visse Love som sikre Bondens Eiendom og Rettigheder for vilkaarlige Undertrykkelser af Jordegodseiere, Fælledskabets Ophævelse og Jordenes Udskiftning, Fredelse af enkelt Mands Eiendom, og af Skovene, mange Huusmænds Ansættelse med saa meget Jord, som vel bearbejdet kunde give dem Underholdning, Anordning om at forebygge Skovenes Ödelæggelse, Vand-Aftapning fra Agerne, Törvenosernes kunstmæssige Behandling, Hoveriets Indskrænkning og Afskaffelse paa mange Stæder, mange Bøndergaarde, som ere givet til Arvefæste mod en bestemt og taalelig Afgift, Skolernes hensigtsmæssige Indretninger, m. v., ere saa mange Æresminder, som sikre den danske Regiering Efterslægtens taknemmelige Erindring, da de allerede, uagtet Tidernes nærværende ublide Gang, have bidraget meget til foröget Velstand og Lykke, til forbedret Cultur, til Ægteskabernes Formerelse, og Folkemængdens Tiltagelse. Dog er det langt fra at vi eller nogen anden Nation i Europa kunne ligne os med de gamle Romeres Jorddyrkelse eller med de hos dem derved tilvundne Fordele; hos Rö-

merne bestode deres mindre Jordlodder Agelli, af 2 jugera, som siden bleve forögede til 7. Plinius siger, *Perniciosum intelligi virum cui duo jugera, non essent satis*. Disse Agelli vare de meest og omhyggeligst dyrkede Stæder i hele Staten, de gave endog rigelig Underholdning til en talrig Familie; og Overskuddet gjorde, at Födemedler sædvanlig vare i en meget lav Priis. Der kunde efter Plinius leve og födes paa en halv □ Müil, eller 3600000 □ Alen 3300 Mennesker, hvilket dog vel neppe nogen Steds er eller kan blive efterfulgt. Hos os derimod ere Huusmandslodder, saavel Ager- som Haugedyrkingen endnu i en meget maadelig Forfatning. Hos vore Gaardmænd som maaskee kunde lignedes med Romernes latifundia, er i det hele Agerdyrkingen noget bedre skiönt ei udmærket, men Haugedyrkingen dog ogsaa aldeles forsoemt, skiönt Frugtræernes Plantning ved Uddeling deraf, af Regjeringen befordres; Paa de af Private udenfor Bondestanden tilkiöbte Eiendomsgaarde findes Ager- og Haugedyrking i en höi Grad forbedret og Eierne i en stigende Velstand. Den bedste Cultur er hos os paa de større Godser som vi kalde Herregaarde, hvis Eiere for det meste ere mere oplyste Mennesker, som drive Jorddyrkingen videnskabeligt, og denne drives paa mange Stæder til en höi Grad af Fuldkommenhed, skiönt ikke som hos Romerne med egne Hænder, hvilket ogsaa saa meget mindre er nödvendigt for dem, da Hoveriebyrden for Bönder og Huusmænd, skiönt ved billige Love nöie bestemt, ikke er paa alle Steder ganske afskaffet, og fölgelig en Deel Arbeide af Bönder og Huusmænd maae forrettes for dem. I det hele er Agerdyrkingen i Danmark ved vor blide Regjerings Omsorg meget forbedret og er i bestandig Tiltagende. Landmændenes forögede Velstand, tal-

rigere Ægteskaber, tiltagende Folkemængde, og Jordeiendommenes i saa høi en Grad forhøiede Priser, vise det, og giver de meest opmuntrende Udsigter for Fremtiden. Erfaringen lærer det ogsaa hos os som alle andre Steder, at et meget forbedret Agerbrug, ikkun kan ventes af frie og tillige oplyste Mennesker, som ved Flid og Arbeidsomhed virke for dem selv deres Families Underholdning og det Offentlige. Det kongelige Landhuusholdnings-Selskab har i en lang Række af Aar virket, og vedbliver at virke usigelig meget til Landbrugets Forbedring, og den dermed forbundne Forøgelse af Folkemængden. Hos de gamle Romere vare i enkelte Districter ansatte Censores agrarii, Mænd af udmærket practisk og theoretisk Kundskab, hvis Pligt det var, at bemærke enhver enkelt Mands Fremgangsmaade i Jorddyrkningen, Jordforbedringen, Huusdyrenes Forhold til Landets Størrelse, Vandafledningen, Træplantning, Bieavl, m. v., og at staae dem biev med Raad og Hielpemidler. Denne roesværdige Skik er ikke, saa meget jeg har kunnet bringe i Erfaring, noget Sted i Europa blevet efterfulgt, skjønt de dertil medgaaende Bekostninger sandsynligen i en meget kort Tid vilde erstattes, og det Offentlige derved betydeligt vinde. Önskeligt vilde det være om hos os, enhver Jordgods Eiere, om han ellers selv var kyndig i Jorddyrkningens hele Omfang, maatte være bemyndiget til, og have Villie til at være Censor agrarius paa hans Gods, og ved Raad og Daad at oplyse og opmuntre Bønder og Huusmænd til Agerdyrkningens Forbedring, til egen og Statens Nytte, og at Landsbye-Præster kyndige i dette og dertil kunde være behielpelige, hvorved den Decl af Agerdyrkningen som hos os meget trænger til Forbedring i kort Tid endog betydelig vilde tiltage.

Vel beskæftiger Jordbrugen den største Deel af en Stats Beboere, som kan giøre dem velhavende, tilkade dem agteskabelige Forbindelser, og give dem Evne til en Families Underholdning, dog ere andre Næringsveie og Industriegrene næsten af samme Vigtighed, og befordre upaarvilelig samme Öiemed. Jo mere Næringsveie ere mangfoldige jo lettere er det for enkelte Individuer, at vælge de Grene deraf som synes dem at være meest passende for deres Anlæg og Kræfter, deres Evner og deres Tilböieligheder. Jeg henregner hertil især Handel, Söefart, Fabrik Anlæg og Huuslid. Handel og Söefart, som for faae Aar siden vare i en höi Grad blomstrende hos os, bleve ved Englændernes troelöse Overfald og den paafølgende Krig ödelagt, og findes for nærværende Tid ligesaa indskrænket som usikker; at derved mange Næringsveie er ophörte er en Selvfølge. Vel beskæftige mange sig med Kaperie i Stedet for Handel og Söefart, dog synes denne Næringsvei ikke at være egnet til at öpvække Borgerdyd, Orden, Sparsomhed, Tarvelighed og Sædelighed, eller at lede til huuslig Lykke. Vel det Land som har en god climatisk Beliggenhed, og en Jordbund, som ved behörig Cultur kan frembringe meget mere end der behöves til Beboernes Underholdning og andre Livets Nödvendigheder og Behageligheder. Kongeriget Danmark er i dette Tilfælde. Dets yndige Öer ere i en höi Grad frugtbare, og kunde naar Beboernes Kundskab og Virksomhed staae i Forhold til Jordbundens Godhed, maaskee frembringe, 4 og flere Gange saa meget, som den nu yder. Vel det Land, som ikke allene veed at frembringe det som hörer til Livets Ophold og Fornöielse, med ogsaa at forædle dem til egen og Fremmedes Nytte. Vore Landsmænd have aldrig udmærket sig i at forædle

Landets egne Producter i den Grad og den Mængde at vi kunde med Hensyn til mange Ting undvære Tilførsel fra Fremmede. Jeg nævner ikkun Olie, Edike, Papiir, uldne Vare og Tøier, Porcelain og Fajance, Lærreder, Jernsager, og mange andre Ting, ved hvis Indførsel og Forbrug vi saa længe have gjort os skat-skyldige til Fremmede, skiönt de raae Producter ere eller dog kunde være vore egne. Huusflid især iblandt Mændene paa Landet i de lange Vinteraftener savnes næsten aldeles. Vore velhavende og rige Medborgere anvende deres Formue næsten aldrig, som i England og andre Steder, til almeennyttige Industrie-Anlæg, hvorved mange Familier kunde finde deres Underholdning og de selv under en ordentlig Bestyrelse og Sagkundskab, finde betydelige Fordele. Vores ædle Præsident i det kongelige Videnskabers Selskab i Kiöbenhavn, Grev Schimmelmann og den afdöde Conferentsraad Ryberg saavel som hans Sön Eratsraad Ryberg giöre heri en særdeles roesværdig Undtagelse, da den förste ikke allene paa Hellebek ved Esserum men ogsaa paa Gudumlund og den sidste ved Kiöngsfabrik allerede för mange Aar siden med betydeligt Pengeudlæg have anlagt adskillige Fabrikker, som love den hældigste og meest vedværende Fremgang, hvorved ikke allene endeel arbejdende Mennesker af alle Aldere beskæftiges, men ogsaa mange talrige Familier finde deres Underhold. Fra Industriens Side synes Danmark ikke at være i den Stilling, at mange förögede Næringsveie, og ved dem förögede Ægteskaber og Folkemængde derved kunde befordres. Forsynet bruger dog ofte Midler, som synes at bebude uerstattelig Ödelæggelse, til at fremvirke Nu- og Eftertidens Fordele og höist velgiörende Fölger. Nöden aftvinger ofte det Gode og det Nyttige, som uden den ikke vilde have

fundet Sted. Under Krigens uundgaelige Besværligheder; da Statens Forsvar kræver saa mange Mennesker, som i Fredens Tid kunde anvendes til andet almecnyttigt Brug; da Priserne paa alle Livets uundværlige Nödvendigheder endnu dagligen stiger med Vexelcoursen, en Følge af den liden Tillid til vores Pengevæsen hos Fremmede; da Tidernes ublide Gang beriger mange, og forøger Ödselhed og Forfængelighed; da andre derimod synke til den dybeste Fattigdom under alle de Krænkelse, som uforskyldt eller forskyldt Fattigdom og Mangel kan fremvirke, og som saa ofte leder til Usædelighed og til det iblandt os paa en skrækkende Maade tiltagende Selvmord; da Lönnen for Almuens Arbeider neppe mere har nogen Grændser; da Forbindelsen med fremmede Lande er bekostelig, besværlig og usikker, saa ere mange Mennesker derved tvungne til at undvære, eller dog indskrænke Brugen af en Deel af fremmede Landes Natur- og Kunstflids-Producter, og at lægge mere Vind paa vores egne Frembringelsers Forædling og Selvforbrug, uden at være derfor skatskyldig til andre Lande. Saaledes ere vore Træarbeider stegne til en saa höi Grad af Fuldkommenhed, at de ikke allene ere tilstrækkelige til Landets eget Forbrug, men ogsaa med Begiærlighed söges af Fremmede; saaledes har vores Hörkultur aarligen betydelig tiltaget, og vilde tiltage endnu hastigere, om man ikke ofte savnede arbeidende Hænder, til dette uundværlige Products Tilvirkelse og til Vævning af Lærreder, hvorfor aarligen uhyre Summer gaar til fremmede Lande; saaledes begynde vi at presse Olie af vore egne Fröesorter, og at tillave Viin af Nordens Viindruer Rips og Stikkelsbær, m. v.; Disse ere nogle af de gyldne Frugter der voxe paa Nödvendighedens Træ, i Trangens og Modgangens Skygge; Enhver Fædrelan-

dets Ven, ønsker at naar Forsynet igien maatte skienke os Fredens uskatteerlige Velsignelser, denne begyndte Virksomhed at forøge og forædle vore egne Producter, denne Industrie, ei allene ikke maatte standse, men jevnligent tiltage. Norge synes med Hensyn til forøget Industrie og Huusflid ved Opmuntring af Selskaber for Norges Vel i de senere Tider næsten at giøre stærkere Fremskridt end Danmark. Om endog vores Huusflid, og de forøgede Industriegrene, ikke hidtil have været eller ere af den Beskaffenhed, ved forøget Velstand og Næringsveie at bidrage til talrigere Ægteskaber og tiltagende Folkeformerelse, saa finder dog Menneske- og Fædrelandsvennen andre af vore Indretninger af den Beskaffenhed, at de give os det meest grundede Haab om betydelig tiltagende Folkeformerelse, om ikke umiddelbar ved at befordre Ægteskaber og deres Frugtbarhed, saa dog ved at afværge og formindske de Farer som true Menneskenes Liv og borttrive mange i en Alder da deres Tilværelse kunde være nyttig for Fædrelandet og for Staten. Börneopdragelsen saavel i Hovedstaden som paa Landet er i de senere Tider i en høi Grad forbedret, de blive tidlig anholdte til Arbeidsomhed og Underviisning i Forhold til deres Stilling, saa at man har Grund til at haabe, at ikke allene deres Kundskaber, derved vil forøges, men ogsaa deres physiske Kræfter ved styrkende Læge, gymnastiske Övelser og den ædle Svømmekunst ville tiltage, som ogsaa Uordener i Klönsdrivtens Tilfredstillelse for en Deel afværges. Lægernes videnskabelige Dannelse, Övelse i vores velindrettede Hospitaler og deres Prövelser er af den Beskaffenhed, at Staten næsten uden Undtagelse er forsynet med duelige militaire og civile Læger, saa at næsten intet Sted mangler lægervidenskabelig Hielp til de Syges Helbredelse. Smitsomme Sygdommes Tilförelse fra Söesiden er ved nöiagtige Quarantaine-Love forebygget, og vise Anordninger have i en lang Række af Aar afværget de sædvanlige smitsomme Sygdommes Ud-

bredelse paa Landet, og vil naar de nöiagtigen følges fremdeles afværge dem, hvilket vil skee saa meget vissere, naar Hans Maiestats Befaling om Amts-Sygehusenes Indretning engang skulde komme i Opfyldelse. Unge Giordemödre saavel som studerende Lager blive paa det nöiagtigste paa Födselsstiftelsen underviste saavel theoretisk som practisk i Födselsvidenskaben og Barselkonnens og spæde Börns Behandling, og da hine efter fuldendt Underviisning blive ansatte paa alle Steder i Provindserne, og disse som Phycici og Districtslæger, saa kan vel med Sikkerhed antages, at mange Menneskers Liv bliver sparet, som vilde blevet et Offer for Uvidenhed og Mangel paa Hielpemidler. Vel kan det antages som en Grundsætning, og som et Resultat af bestandig Erfaring i alle Lande, at uægte Börn, saa talrige de end maatte være, ligesaa vist bebude Folkets aftagende Sædelighed, som de kun meget ubetydeligen bidrage til Folkeformereisen. Neppe kunde man i Almindelighed antage at af 1000 uægte Börn, berövet Mödrenes ömme Omsorg, som ingen leiet og betalt Pleie nogensinde kan erstatte, ikke 100 opnaae det 13de Aar. Kiöbenhavns ypperlige Födsels- og Pleiestiftelse fortjener dog den Berömmelse, at flere af disse ulykkelige Börn, reddes her end maaskee i nogen anden lignende Indretning i Europa. At Vaccinationen denne vor Tidsalders förste Opfindelse, har i de danske Stater reddet mangfoldige Mennesker fra en tidlig Död, og maaskee ligesaamange som igiennemgik Sygdommen fra et svækket og sygeligt Legeme, er saa fuldkommen beviist at det ingen Tvivl kan underkastes, at de Vaccineredes Tal i de danske Stater fra Vaccinationens Begyndelse her i Byen i 1802 til 1811, som til Commissionen er anmeldt belöber sig i 10 Aar til 193,840; Hvorledes Dödeligheden ved Vaccination er formindsket, erfares naar man ligner deres Tal som ere döde af Börnekopper i 5 Decennier förend Vaccinationen blev bekiendt, med Dödeligheden af denne Sygdom i de 10 sidste Aar, da Vaccinationen er blevet anvendt som hosfølgende Liste viser.

T a b e l

over de som i 60 Aar i Kiöbenhavn ere döde af Kopperne.

Aar	Döde	Aar	Döde	Aar	Döde
1752	113	1762	7	1772	22
1753	53	1763	167	1773	190
1754	9	1764	480	1774	116
1755	1117	1765	138	1775	276
1756	125	1766	42	1776	86
1757	13	1767	6	1777	7
1758	13	1768	27	1778	278
1759	1079	1769	1219	1779	283
1760	118	1770	22	1780	98
1761	4	1771	8	1781	174
2644		2116		1550	

Aar	Döde	Aar	Döde	Aar	Döde
1782	332	1792	155	1802	73
1783	123	1793	139	1803	5
1784	77	1794	452	1804	13
1785	427	1795	248	1805	5
1786	193	1796	357	1806	5
1787	136	1797	423	1807	2
1788	185	1798	386	1808	46
1789	323	1799	54	1809	5
1790	140	1800	35	1810	4
1791	297	1801	486	1811	
2233		2735		158	

De første 3 Decennier vise Koppe-Epidemiens sædvanlige Gang, de to følgende den vedvarende Epidemie under Inoculationens Anvendelse, og det sidste Begyndelsen af Vaccinationens velgiørende Indflydelse; hvorved allene i disse 10 Aar 2500 Mennesker er frelst. Siden den Tid er endog ikke en eneste anmeldt som död af Kopperne.

Det vilde lede mig langt over de Grændser jeg har foresadt mig, hvis jeg vilde omhandle hvor mange, ved alle disse anførte velgiørende Indretninger ere frelst fra en tidligere Död, og hvor meget de negative kunde have medvirket til Folkeformerelsen i de danske Stater. Det viser allene, at Danmarks Konger til alle Tider have været opmærksomme paa ved velgiørende Love og almeennyttige Indretninger at virke til deres Undersaatters Vel og Lykke, og at deres ædle Bestræbelser ei have været forgiæves. Önskeligt vilde det være om ogsaa ethvert Individ, enhver af vore Medborgere og Medborgerinder ikke behandle deres eget Liv og Sundhed, som ei allene tilhøre dem selv men ogsaa Födelandet, med en utroelig Letsindighed og Ringeagtelse. Men naar vi overskue manges Handlinger, saa möde vi tusinde Exempler paa, at Menneskene, som efter Naturens Orden synes at være bestemte til en lang Levetid, til at vorde lykkelige Familiefædre og Mödre for en sund og talrig Afkom, selv forkorte deres Dage ved alle Slags Uordener, Udsvævelser, Forfængelighed, Yppighed, Umaadelighed og töilelöse Lidenskaber, sieldnere af Ukyndighed og Uvidenhed, men af Letsindighed og Mangel paa Kraft til at modstaae og overvinde deres dyriske Fölelser og Begiærligheder. Om alle de Ulykkelige som selv forkorte deres Dage og beröve Staten deres Tilværelse, deres Kræfter og deres Afkom, kunde samles, saa vilde de nok findes at være i større Mængde end de som döe af andre Sygdomme. Sygelige og ved alle Slags Uordener svækkede Forældre, avle kun sygelige Börn, som enten gaae en tidligere Död imöde, eller dog have en skadelig Indflydelse paa national Kraft og Styrke.

Alle cultiverede Stater i Europa, have i de senere Tider indseet Vigtigheden af at giøre sig bekiendt med hele Statens Folkemængde, med de Födte, Ægteviiede og Döde, og af hvilke Sygdomme disse ere bortrevne. Uden denne Kundskab som allene kan give de vigtigste og meest velgiørende Resultater kunde man tanke sig et Land, langsom og ubemærket gaae sin Undergang imöde, uden at opdage og kiende de skadende Aarsager, som tidligen kiendte, kunde have været forebygget. Hvad Folketællingen angaaer, synes Danmark ikke hidtil at have behandlet denne höist vigtige Gienstand med den Nöiagtighed, som det skeer i andre Lande. I Frankrig, og de deres Herredömme undergivne Stater, i England, Sverrig, i de preussiske Lande m. v., skeer Folketællingen hvert Aar, for hvert Aar at kunne have den nöiagtigste Oplysning om hvor mange Statens Forsvarere paa hvert enkelt Sted maatte findes, hvor mange i de paafölgende Aaringer kunde ventes, hvor mange der maatte være tilovers til Jordbrug og andre höistnödvendige Sysler, hvor mange efter deres Alder maatte være skatskyldige, hvilket Forhold i de forskjellige Næringsveie og Næringsklasser aarligen maatte findes. Folkemængden kan aarligen, endog i Fredstider, være meget betydelige Forandringer underkastet. Tilfældige Epidemier som kunde bortrive mange Mennesker, frugtbare Aar eller Misvæxt, til eller aftagende Handel og deraf flydende Næringsveie, større eller mindre Udskrivning til Söe- og Landetatens Tieneste, Forandringer af Ophold m. v., kunde i et Aar og endnu vissere i flere, udgiøre en væsentlig Forskiel i Folkemængden. Sielden anstillede Folketællinger ere derfor kun lidt oplysende. En bestemt angivet Folkemængde, bör i enhver Stad, og i ethvert District endog i hver Kirkesogn især paa Landet, være Basis til enhver Föde-Æg-

teskabs- og Dödeliste, om faste og paalidelige Resultater deraf skulle uddrages. Tabeller ere dertil uundgaaelig nödvendige. Vel ere mange af disse Tabeller ikke sielden upaalidelige eller urigtige, af og til endog misledende og lempede og dannede til at afgive et forud antaget Resultat. Dog vil Urigtigheder lettere forebygges, naar Vedkommende blive forsynede med ikke for meget sammensadte Schemata, og lettere opdages af de i flere Aar uddragne Resultater.

De 3 Folketællinger i de danske Stater for Aaret 1769, 1787 og 1801, som ere de eneste vi eie, ere efter kongelig Befaling foranstaltede og udförte, med al den Nöiagtighed og Orden, som ikke overgaaes af nogen anden Befolkningsliste i Europa. Vi skyldte Hr. Eratsraad *C. H. Pram* en oplysende Afhandling i det skandinaviske Litteratur Selskabs-Skrivter 1808, om Befolkningen i Skandinavien og dens Tilvext i Tidslobet fra 1769 til 1800, hvori han har gjort os opmærksom, ikke allene paa den betydelige Tilvext af Folkemængden i dette Tidsrum, men ogsaa paa den i samme Forhold tiltagende Landets Værd, som for enhver Fædrelandets Ven nödvendigen maae vare meget opmuntrende.

Aarlige Tællinger, eller om disse maatte findes uudförlige, hvilket jeg ikke formoder, saa dog efter Romernes Exempel, hver 5te Aar igientagne Tællinger, vilde dog endnu give sikkrere og mere oplysende Resultater. Man betiener sig paa Landet sædvanlig af Geistligheden og Kirkebetienterne, for at angive Folkemængden, saavel som de Föde, Ægteviede og Döde. Visselig ere ogsaa

disse Mænd i Følge deres Embeds-Stilling meest beqvemme, dertil, da ingen kan være saa nøie bekiendt med Sognets Beboere som disse. Naar der haves en nøiagtig Liste paa alle Husene, hvor de aarligen tilkommende og afgaaende ere anmærkede, saa synes det ikke at medføre uovervindelige Vanskeligheder, aarligen at bemærke efter et simpelt Schema Beboernes Stand og Næringsveie, Kiön, Alder, Gifte eller Ugifte, Enkemænd eller Enker, Civile og Militaire, og i en dertil indrettet Protocoll, at indføre hver Sogns aarlige Folkemængde, hvilket ved Angivelse til Folkemængdens Bestemmelse synes at være tilstrækkeligt, uden at Navnene ved denne Leilighed behöves at angives. Naar slige Tællinger aarligen bleve foretagne, vilde Arbeider for Vedkommende ved Övelsen, meget lettes, Kundskab om Soggenes Folkemængde, vilde da let afgive den aarlige Folkemængde i hvert Herred, District eller Amt, og lignede med Föde-Ægteskabs- og Dödelister for hvert Aar, lede til nøiagtigere og rigtigere Resultater end hidtil. I større Steder og især i Hovedstaden synes Geistlighedens og Kirkebetienternes Medvirkning at kunne være mindre anvendelige til aarlige Folketællinger, da de jevnlige Forflyttelser fra et Sogn til et andet vilde medføre Vanskeligheder og Uordener. I Kiöbenhavn hvor Folketællinger aarligen foretages, betiener man sig af Quarterernes Rodemestere, som forsyner enhver Hauseier med trykte tabellariske Schemaer, som denne i en bestemt Tid er forpligtet til at udfylde og tilbagesende. Den beqvemmeste Tid til Folketællingen synes at være midt om Vinteren, strax efter Nytaars Tid, efter vor fortiente Öders Forslag; i et Land som Danmark, hvor de Söefarende ere saa talrige, hvoraf paa denne Tid den største Deel kan antages at være i deres Hiem, saa og en

Deel af de militaire aneeterede Tropper at være permitterede. Önskeligt vilde det være om ethvert Sogns aarlige Folkemængde tillige i Kirkebøgerne blev anført.

Saa vigtigt det end er for enhver Stat ved ofte igientagne Folketællinger at være underrettet om den til- eller aftagende Folkemængde, ei allene i hele Landet, men ogsaa i hvert enkelt Amt og Sogn i Byerne og paa Landet, naar de med den samme udmærkede Nöiagtighed udförtes som de trende foregaaende vi allerede eie, saa vilde denne Kundskab dog ikkun være af en indskrænket Nytte, om ikke ligesaa nöiagtige Lister om de Födde, Givte og Döde i hvert Aar kunde erholdes. Kun da vilde disse Beregninger blive nyttige og frugtbringende. Ogsaa til disse Lister synes Geistlighedens og Kirkebetienternes Medvirkning at være uundgaaeligen nödvendig, da især paa Landet ingen letteligen kan være nöiere bekjendt med Sognet end Sognepræsterne; i Kiöbh. derimod og de store Stæder, af den borgerlige Övrighed og Rodemesterne. Efter de Oplysninger jeg ved Biskoppen Hr. Dr. Mynters Godhed har modtaget fra en Deel værdige Geistlige i Siällands-Stift, iagttages her fölgende Orden ved at holde paa Landet Lister over Födde, Ægteviede og Döde. Disse blive af Præsterne, paa enkelte Steder ogsaa af Degnene, indfört i Kirkebøgerne, hvilket paa enkelte Steder skeer med den nöiagtigste Orden. Men da ingen Anordning for saa vidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, findes om, hvorledes disse Kirkebøger skal indrettes, og disse fölgelig holdes efter enhver Geistligs individuelle Skiönnende, saa følger heraf at vore Kirkebøger maae mangle Eensformighed, Orden, Nöiagtighed, og at de af denne almeennyttige Indretning dragne Resulta-

ter for en stor Deel maae være upaalidelige, usikre og vaklende. I Hertugdømmene skal Kirkebøgerne føres efter et fastsat Schema dog uden tabellarisk Orden. For at give Kirkebøgerne, som saa meget bidrage til borgerlig Orden og Sikkerhed, den Fuldkommenhed de i saa høi Grad fortjene, synes det at være nyttigt: 1) At de alle blive igiennemtrukne, forseglede, og autoriserede af den geistlige og borgerlige Övrighed. 2) At de blive indrettede eensformigen over hele Landet saavel i Stæderne som paa Landet, maaskee bedst i trykt tabellarisk Form, som lettere kunde udfyldes og vilde tillade en hastig Oversigt. 3) Kirkebøgerne bør indeholde de i hvert Sogn Fødte, Döbte og Confirmerede, Kommunikanterne, Ægteviiede, og endelig de Döde og Begravne, hvortil efter Forordningen af 3 April 1811 endnu tilkommer de Vaccinerede som ere forsynede med de autoriserede Attester, at have igiennemgaaet de genuine Vacciner. Disse forskellige vigtige Gienstande, — i det mindste de Fødte, Ægteviiede og Döde — synes at kunne fortjene særskilte Protocoller, hvorved ikke allene en nöiagtig Orden lettes, men ogsaa Arbeidet for Vedkommende formindskes. 4) At Kirkebøgerne hvert Aar ved Kirkevisitationen, ligesom ved foranførte Vaccinations Anordning er befalede, at Amtsprovsten blive efterseere og attesterede.

Kirkebøgerne hvori *de Fødte* i ethvert Kirkesogn indføres, indeholde som oftest det eneste offentlige Document hvoraf Menneskenes Födselstid og Forældrene kan bevises, og udkræve fölgelig en høi Grad af Nöiagtighed. I Kirkebøger hvori Sognets fødte Börn indføres synes det at ville være hensigtsmæssigt, at anmærke i tabellarisk Form Löbenummeret, de Födtes Navn, Kiön,

Föde- og Döbedag, Tvilling-Trillingfödseler, Forældrene, hvor mange Börn af dette Ægteskab, og hvor mange af dem endnu maatte være i Live, uægte Börn, Faderne og de Födtes Sundhedstilstand, Vandføre, Hiemmedöbte, Fuldbaarne, Dödfödde eller Döde strax efter Födselen, og endelig Sognets Folkemængde efter sidste Talling. Aborteringer og meget tidlige Födseler, *haud vitaler*, som ikke kan holdes ved Live, kommer ikke til offentlig Kundskab, eller kunde anføres i Kirkebøgerne.

Ægteskabernes Indførelse i Kirkeprotocollen i ethvert Sogn er ikke af mindre Betydenhed end de Födtes. Her synes at maatte i tabellarisk Form anføres Löbenummer, Brudgommens Navn, Stand, Alder, om han var Ungkarl eller Enkemand, om og hvor mange Börn fandtes af første Ægteskab, Forældrene om de vare i Live, saa og Brudens Navn, Stand, Alder, om hun er Pige eller Enke, om og hvor mange Börn findes af første Ægteskab, Vielses Dato, Forlovere, og af hvem Vaccinations Attesten er udgivet, saa og endelig de Ægteviedes tilsyneladende Sundhedstilstand. I slige Tabeller vilde findes en Oversigt over hvor mange iblandt de Ægteviiede der maatte findes, som i en meget tidlig eller sildig, saa og i en meget ulige Alder havde indladt dem i ægteskabelige Forbindelser, hvorved ægteskabelig Lykke og denne Forenings Hovedhensigt, Folkeformerelsen, ikke kunde opnaaes. Ogsaa vilde det være nyttigt her ogsaa at anføre Folketallet i hvert Sogn efter sidste Talling, og derved vises Forholdet af Ægteskaberne til Folkemængden. Slige Lister vilde endelig give et Vink, hvor mange Mennesker indlode sig i ægteskabelige Forbindelser,

med en saa paafaldende svækket Helbred, at Ægteskabernes Hensigt ikke synes at kunne opnaaes.

Dödslisterne, holdre med den höieste Grad af Nöiagtighed og Paalidelighed, ere især höist nyttige og oplysende for Menneskeforskeren, Statistikeren, og Lægen, som derved sættes i Stand til at ligne Virkningen med Aarsagerne af forøger eller formindsket Dödelighed, og ved at kiende disse, opgive de Advarsler, og de medicinal politie Love og Anordninger, som kunde bidrage til at afværge de Farer, som true Menneskers Liv og Helbred. De vilde lære os om og hvorledes Luftens herskende Constitution og Vindene, tilfældige Omstændigheder, Mangel og Overflödighed, Rigdom og Fattigdom, Sædelighed og Usædelighed, Maadelighed og Umaadelighed, Krig og offentlige Uhæld, höie Priser af Livets første Nödvendigheder, tabt Formue, ublide Udsigter i Fremtiden, m. v., virke umiskienkelig paa Sjal og Legeme, Sygdom og Död, og hvor mange derved ledes hastig eller langsom til Graven.

Vores Dödslistes synes ikke at udmærke sig ved Nöiagtighed og fölgelig heller ikke ved Paalidelighed. Da de fleste Döde blive jordede, saa synes Præsterne paa Landet, og Klokkerne i Byerne, ved de forskiellige Menigheder at være de Mænd, som, naar Begravelsen bestilles, beqvemtest kunde samle de Angivelser der blive dem meddeelte. Klokkerne ere derfor i Kiöbenhavn forpligtede til at indgive ugentlig til Politiet og Stadsphysicus, Underretning om alle de Afdöde i en Uge. Disse Angivelser blive aarligen af Politiet offentligen bekiendtgjorte. Derimod synes an-

dre almeennyttige Oplysninger, som af nøiagtige Dödslisters kunde uddrages, hos os endnu at være i en manglende Tilstand, naar man sammenligner dem med de, som fra andre store Stæder blive bekendtgjorte. Vore Naboer de Svenske frembyde os heri et følgerdigt Mönster. Klokkerne modtage her deres Efterretninger af dem som bestille Begravelsen, som angive om den Afdöde er et Barn, en Dreng eller Pige, en Kvinde eller Mand, og af hvilke Sygdomme de ere bortrevne. Disse Angivelser skeer da som oftest af ukyndige Paarørende, som efter deres stundom vrang Forestillinger om Sygdommene, give disse efter deres Tykke, som oftest falske Navne, hvorved Dödslisterne blive mindre paalidelige. I Aarene 1805, 6 og 7 findes paa Listerne for disse 3 Aar, 12 at være döde af Börnekopper, skiönt det ved Lægernes Vidnesbyrd fuldkommen er oplyst, at de vare döde af andre Sygdomme, og at ikke een af dem vare döde af de genuine Börnekopper. Saaledes er det ofte Tilfældet at Sygdommenes Navne blive forvexlede. Man finder derfor i vore Dödslisters Sygdomme anførte som ikke have fundet sig i Staden, paa andre Steder findes den samme Sygdom anført under forskiellige Benævnelser, andre reent udeladte, og paa mange Steder har man Grund til den Formodning at den sande Aarsag til Döden ikke er kommet til almindelig og offentlig Kundskab. Vores virksomme Eratsraad og Raadmand Pontoppidan, der med utrættelig og mangeaarig Flid og Anstrængelse har samlet statistiske Bemærkninger Kiöbh. vedkommende, har meddeelt mig sine documenterede Anmærkninger, over Stadens offentlig bekendtgjorte Dödslisters, som vise at de Dödes Tal er langt større end de findes angivne og at især Selvmordernes og de

Druknedes Tal iblandt os paa en skrækkende Maade tiltager, hvoraf den største Deel ikke kommer til offentlig Kundskab.

Nöiagtige Dödslistere ere iblandt de vigtige Gienstande som indføres i Kirkebøgerne vist de, som medføre de største Vanskeligheder, da de i Almindelighed ikke kunde udføres uden lægevidenskabelig Medvirkning. De bör over hele Riget, saavel i Byerne som paa Landet være ensformige og efter det samme Schema indrettede. Folkemængden i enhver Bye og i ethvert Sogn paa Landet efter sidste Tælling burde her vel ogsaa lægges til Grund, for at giøre en let Oversigt over Folkemængdens Formindskelse eller Forøgelse, og vise de Dödes Forhold til de Födde med Hensyn til Folkemængden. At angive de Döde for et heelt Aar, kan være nyttigt som et Resultat, men Listerne burde författes for hver Maaned og maaskee endnu oftere, saa at deraf kunde skiönnes hvilken Indflydelse de forskiellige Aarstider, og naar meteorologiske Bemærkninger tillige nyttes, Luftens Constitution, Varme og Kulde, Vindenes herskende Gang, Fugtighed og Tyrke kunde have havt paa Sygdom og Död. Det er fremdeles ingen uvigtig Sag saavel for Statistikerén som for Lægen, at blive ved Dödslisterne med Nöiagtighed underrettet om, i hvilken Alder Menneskene döe. Vi blive i vore Dödslistere ikkun gjorde opmærksomme paa Dödfödde, og nyefödde Börn i den övrige Barneklasse, paa Piger og Drengé, og iblandt Voxne, paa Mænd og Qvinder. Vi vide ikke med Nöiagtighed hvor mange der döe i det förste Leveaar, fra 2 til 5, fra 5 til 10, og siden i ethvert Decennium, hvor mange af de Voxne der döe givte eller ugivte, hvor mange Oldinge af hvert Kiön iblandt os, der opnaae en Alder af 70, 80

90 Aar og derover; hvilket dog selv paa nogle Steder i de danske Stater iagttages, vi vide endelig ikke iblandt hvilke Stænder Sygdom og Död have været almindeligst.

I de aarlige Dödslistor som for hver Maaned særskilt burde anføres, synes at burde indeholde i tabellarisk Form, Löbenumeret, de Dödes Navne, Kiönnet, de Fuldbaarne, Dödfödt, eller strax efter Födselen Dödes Tal, deres Alder, og om de ere döde i det förste, fra det andet til det femte Aar og siden i ethvert Decennium, de Dödes Stand eller Näringsvei, Ugiöte eller Givte, Enkemænd eller Enker, og hvor mange Börn af hvert Kiön de efterlade, og endelig Sygdommen eller de tilfældige Omständigheder hvorved de ere bortrevne. Iblandt de Döde findes adskillige som ikke nyde den sædvanlige Begravelse, og disse savnes i Dödelisterne. Jeg nævner iblandt disse först de Drukne, saavel de som tilfældigen eller ved Letsindighed sætte Livet til i Vandet, som især de Ulykkelige, som forlode af Haabet og Religionen af disse blide Ledsagere paa Livets Bane, forlode af Tillid til deres Medmennesker og sig selv, vælge sædvanlig denne Dödsmaade fremfor andre. Den störste Deel af disse synes ei at komme til offentlig Kundskab, da de som oftest vælge Tid og Sted til deres raske og uigienkaldelige Handling, saaledes at hverken Omhue eller Kunst kan virke til deres Frelse, og ofte borttrives af Havet; andre endog belæse dem med Steen hvorved de synke, uden nogen sinde at blive opdagede. Det synes dog at være mueligt for Politiet og den borgerlige Övrighed at opdage Savnet af ethvert enkelt Menneske, om han endog kun havde opholdt sig een eneste Nat i Staden eller paa Skibene i Havnen og paa Kanalerne,

hvorved mueligen ofte kunde tilveiebringes Oplysning om de Druknedes Stand, borgerlige Stilling, Alder og Aarsagerne som havde foranlediget deres Död; ogsaa andre Selvmordere blive ofte i Stilhed begravede, uden at nældes til Indførelse i Kirkebøgerne, hvilket ogsaa er Tilfældet med dem som i Kiöbli. til anatomisk Brug blive afgivede til det chirurgiske Academie og det medicinske Facultet, og de enkelte Forbrydere som efter Lov og Dom blive henrettede, disse burde dog iblandt de Döde anføres i deres særegne Rubrik.

Præsternes og Klokkernes Medvirkning ere hos os til nöagtige Dödslisters uundgaelig nödvendig, men ogsaa Lægernes Bidrag naar det mueligen kan erholdes, bidrager meget til deres fuldkomne Nöagtighed. I Kiöbenhavn og andre store Steder i Riget, hvor flere Læger findes, synes dette ikke at medføre uovervindelige Vanskeligheder, ogsaa med Nöagtighed at anföre de Sygdomme hvorved Menneskene ere bortrevne. I Hovedstaden döe faa Mennesker som ikke have erholdt eller kunde erholde en Læges Tilsyn. Velhavende Privatpersoner kunde erhverve Udfærdigelsen af Döds-Anmeldelsen af deres Hausslager. De Militaire og Hospitals Lægerne kunde udfærdige dem for de deres Tilsyn berøede Personer, og Stadens 12 Districtslæger for de Fattige; endelig maatte de Övrige, som uden at være fattige, ei har kunnet eller villet söge en ordentlig Læge, forpligtes til at henvende dem til en saadan for at faae Beviset udfærdiget. Ogsaa da naar Lægen, som udstæder Dödsattesten, ikke selv har behandlet den Af-döde i hans Sygdom, vil han dog let være i Stand til at indhente,

Vid. Sel. Skr. VI Deel. II Hæfte 1816. F f

i det mindste efter al Sandsynlighed de Oplysninger som vare foreskrevne at skulde indhentes.

Da Döds-Anmeldelserne bör være ensformigen affattede, efter en bestemt Form og Orden, saa bör de ogsaa være almindelige, og tillige strække sig til den jüdiske Menighed og andre Religions Sæcter; de maae ikke allene indbefatte dem som döe af Sygdomme, men ogsaa dem som ved tilfældige Ulykker blive berövede Livet. Ingen Maade synes hertil beqvemmere, end Blanketter, som i en vel indrettet trykt tabellarisk Form give Oplysning om de forhen anförte Gienstande som ønskes med Hensyn til den Afdöde, og som af Lægerne maatte udfyldes og underskrives. Hertil maatte ogsaa höre hastige Dödsfald, Mistanke om voldsom Död ved Selvmord, Gift, udvortes Vold m. v., om Skindöd var at befrygte som förbyder hastig Begravelse, eller om Sygdommen syntes at have været af en saa smitsom Natur, at den kunde kræve Foranstaltninger til at hindre dens Udbredelse; alt under den beretrigede Læges Navn, som har behandlet den Syge, eller udfærdiget Attesten. Klokkerne, eller de som bestyre Begravelsen ved de forskellige Menigheder, og hvilke det nu er paalagt at modtage Dödsanmeldelser, maatte forsynes med disse Blanketter, afgive dem til enhver som bestiller Graven, og ikke tillade et Ligs Jordning, förend Blanketten efter den foreskrevne Form udfyldt var tilbagegivet; Disse maatte da, som det hidtil ved Dödsanmeldelser er skeet i Hovedstaden, af Klokkerne samles, og ugentlig afgives til Politiet og Stadsphycicus, af hvis Virksomhed og Iver med Grund kunde ventes, at der vilde træffes Foranstaltninger til at nöiagtige Dödslistor af kyndige og i dette

Fag-övede Mænd kunde uddrages. Disse maatte da indføres i et dertil indrettet Protocol, og Giøenparten aarligen afgives til det kongelige Rentekammers Tabelcomptoir, til videre offentlig Bekiøndtgjørelse, som især vilde være velgjørende for Statistikeren, og for Lægen.

I Kiøbenhavn og andre store Steder, hvor der findes forskiøllige Læger, saavel civile som militaire, synes denne Fremgangsmaade ikke at ville möde betydelige Vanskeligheder, paa Landet derimod vilde den være forbundet med Besvørligheder, da Lægerne her ere saa sparsomt fordeelte, og saa ofte fraværende, at man ei kunde vente af dem, at de kunde eftersee alle Døde; dog vilde det medføre megen Nytte, om de forømtalte Blanketter til Udfyldelse af Vedkommende ogsaa paa Landet kunde indføres. Dette synes ikke at kunne skee uden Præsternes, Degnenes og Skolelærernes forenede Medvirkning, hvis forøgede Arbeide derved, paa een eller anden Maade maatte paaskiønnes. De Dødes Kiøn, Navn, Alder, Stand, Næringsvei, om de vare gifte eller ugifte, Enker eller Enkemænd, og hvor mange Börn af hvert Kiøn de efterlade, kunde ved Efterspørgsel af Vedkommende med megen Sandsynlighed opdages; men vanskeligere vil det være for dem at angive af hvilke Sygdomme de vare bortrevne, da Lægens Oplysning herom som oftest ikke kan indhentes. Statistikeren er det især magtpaaliggende at kiende Folkemængdens aarlige Tilstand, de Fødte, de indgaaede Ægteskaber, de Døde, og endelig deres Forhold til hinanden. At kiende de Sygdomme hvorved Menneskene ere bortrevne og især i paakommende Epidemier af smitsomme Sygdomme, og hvor mange deraf

ere döde, er derimod mere oplysende for Lægen og naar denne Kundskab anvendes, upaatvivlelig velgjørende for det Offentlige. Sygdommens Navn hvoraf Menneskene döe, synes derfor ei at turde blandes med de övrige statistiske Efterretninger, men anføres i hver Sogn i et säregent dertil indrettet Protocol, hvori hver Maaned de som döde af hver enkelt Sygdom kunde anmærkes, og især de som döde af herskende Epidemier. Da jeg ikke indseer at Lægerne paa Landet mueligen kan bestemme de Sygdomme hvoraf Menneskene döe, saa kan denne Oplysning allene erholdes igiennem Præsterne, Kirkebetienterne og Skolelærerne. I Heinzes Materialien zur Statistik der dänischen Staaten XXVII Tabell, angives Sygdommens Tal til Dödslisternes Brug, efter Oeder, til 136; Kiöbenhavns Sygdomsliste indeholde 72 Sygdomme, Henslers Classefication 43, Süszmilchs 53, Londons 59, Berlins 67, o. s. v. Neppe kan af de Hrr. Præster, Degne og Skolelærere ventes den Grad af medicinsk Kundskab, at bedömmes Sygdommens sande Beskaffenhed, og at give dem det rigtige Navn som i Tabellen findes anført. Det er ikke sieldent paa det menneskelige Livs Bane, at jo större den Grad af Nöiagtighed er, som man önsker og attraaer, desto mere bliver Sagen indviklet og sammensat, hvorved man ofte mere fierner sig fra det Öiemed man önsker at opnaae. Sely den, endog övede og erfarne Læge, möder ikke sielden store, og ofte uovervindelige Vanskeligheder, ved at bestemme Sygdommens sande Beskaffenhed og at bringe den under bestemte Slægter og Arter, mindre kan man vente det af de ellers ogsaa oplyste og dannede Mænd, som ikke have opoffret dem til Lægevidenskaben. Efter min Mening kan man nok antage at intet Sted i hele Europa de saa sammensatte Sygdomsliste hvoraf Menneskene döe, ere förte eller især paa Landet kan föres

med den Nöiagtighed og Paalidelighed, som kunde under mange Omstændigheder afgive bestemte og sikke Resultater. Mange Sygdomme findes vist saa rydelig characteriserede, at ethvert dannet Menneske ei lettigen kunde miskiende dem, og at deres Navn endog ved Efterspørgelser kunde angives; Ved andre er det derimod ikke Tilfældet. Upaatvivlelig maatte Districtslægens Oplysning nyttes, naar den kan erholdes, hvilket især vilde være Tilfældet under herskende Epidemier, for at bestemme deraf hvor mange i hvert Sogn ere döde, og for da at indføres i Dödslisterne og Kirkebogen. Naar Sygdommene hvoraf Menneskene döe, *under et meget mindre Tal bleve tabellarisk classificerede*, saa holder jeg det aldeles ikke for umueligt at dannede Mænd som Præsterne, Degne og Skolelærerne ved nogen Veiledning, som f. Ex. ved at nytte vor saa fortiente Mangors lægevidenskabelige Skrivter for Landboerne, kunde giøre sig bekiendt med de almindeligste Tilfælde af de paa Listerne anførte Sygdomme.

Det vilde lede mig for langt over de Grændser jeg har foresat mig for disse Betragtninger, vel ogsaa overgaae mine Evner, at sammenligne vores og andre Nationers Folketals Föde-Ægteskabs- og Dödelister, og at angive den tabellarisk Form, som kunde gives disse og Kirkebøgerne i de danske Stater, som fortiente eensformigen at indføres. Dette vilde være en værdig Beskiæftigelse for en Samling af kyndige Mænd i og uden for Lægestanden, og upaatvivleligen blive almeennyttig og velgiørende.

Jeg tillader mig endnu at tilføie 2de Anmærkninger 1) Da Kirkebøgerne i Almindelighed afgive det eneste offentlige Document hvoraf Menneskenes Alder, ægteskabelige Forbindelse og Dödstid, hvilke i det borgerlige Liv ofte kan være af megen Betydenhed,

kan bestemmes; og da disse ved Ildsvaade og andre tilfældige Omstændigheder kan forkommes hvorpaa Exempler hos os ikke mangle; saa vilde det være nyttigt for det Offentlige, om disse Kirkebøger kunde holdes i Duplo, og at det ene Exemplar kunde saaledes forvares at det ikke kunde tilintetgiøres i paakommende Ildebrand.

2) Kirkebøgerne, saavel som Föde-Ægteskabs- og Dödelisterne blive hos os førte, ikke efter den borgerlige Tidsregning, hvilket paa adskillige andre Steder skeer til Nytaar, men fra Kirkeaarets Begyndelse, som indfalder imod Slutningen af November. Jeg indseer aldeles ingen Nytte heraf, men vel at denne Tidsregning i Beregninger og de statistiske Resultater som deraf kunde uddrages, kunde foranledige Uorden. Det synes derfor at ville medføre Nytte, om saavel Kirkebøgerne, som Föde-Ægteskabs- og Dödelisterne bleve førte efter det borgerlige Aars Bestemmelse.

Maaskee det Kongl. Vidensk. Selskab maatte, finde den Gienstand som jeg har omhandlet værdig dets Opmærksomhed. Iblant de mange almeennyttige og velgiørende Arbejder som ved Selskabets heldige Bestræbelser bleve udförte, vilde det maaskee være et værdig Æmne om Resultaterne af Folketællinger, og af Föde-, Ægteskabs- og Dödslistene i de danske Stater, som jeg formoder af det Kongl. Rentekammerets Tabelcomptoir kunde erholdes, i Selskabets Skrifter aarligen kunde blive bekendtgjorte. Dette ere da de almindelige Betragtninger, som jeg fremlægger for det Kongelige Videnskabs Selskab, og som nok ere de sidste der fra min Haand fremkomme. Jeg beder Selskabet at bedømme dem med Skaansomhed om Oldingens svækkede Evner ikke maatte have fyldstgjort dets billige Forventninger.